

The Effects of Tax Revenues on Iran's Economic Growth during Business Cycles; With Emphasis on the Various Components of Direct and Indirect Taxes

Ezzati Shourgholi, A.¹ || Moradi, Y.² || Mohammadpour, R.³ || Ezzati, R.⁴

Type of Article: **Research**

10.22126/pse.2024.11184.1156

Received: 03 October 2024; Accepted: 23 December 2024

P.P: 205-246.

Abstract

Iran's economy is an oil-dependent economy that has faced severe economic sanctions in recent years. This has led the government to find another source of revenue instead of oil to fill the gap. Therefore, in the Iranian economy the role of taxes has become more prominent than ever. However, there is a lot of theoretical and empirical evidence that shows how tax revenues affect economic growth during business cycles. Therefore, this article has estimated and determined the tax multiplier using quarterly data of the Iranian economy during the period 1993 to 2022 (1372-1401 SH) and using the Markov switching model. The results of the present study showed that the largest multiplier among the various components of direct and indirect taxes is related to income tax and consumption and sales tax, respectively. Among the various components of direct tax, during a recession income tax is a good tool to stimulate production and in the expansion, the use of corporate tax should be preferred to income tax. During the recession, if the goal is to stimulate production with indirect taxes, the use of consumption and sales taxes is preferred to import taxes.

Keywords: Multiplier, Direct Tax, Recession and Expansion, Markov Switching Model.

JEL Classification: E62, E32, C24.

1. Assistant professor, Department of Financial Affairs, School of Human Science, Afagh Higher Education Institute, Urmia, Iran (Corresponding Author).

Email: ahmetezzati@afagh.ac.ir

2. M.Sc. in Economics, Faculty of Economics and Management, University of Urmia.

Email: yousef.moradi63@gmail.com

3. Assistant professor, Department of Financial Affairs, School of Human Science, Afagh Higher Education Institute, Urmia, Iran.

Email: r.mohammadpour@afagh.ac.ir

4. M.Sc. in Economics, Income expert of Salmas municipality, Salmas, Iran.

Email: reza.ezzati.salmasi@gmail.com

Citations: Ezzati Shourgholi, A.; Moradi, Y.; Mohammadpour, R. & Ezzati, R. (2025). "The Effects of Tax Revenues on Iran's Economic Growth during Business Cycles; With Emphasis on the Various Components of Direct and Indirect Taxes". *Public Sector Economics Studies*, 4 (12), 205-246.

Homepage of this Article: https://pse.razi.ac.ir/article_3388.html?lang=en

1. Introduction

The role of fiscal policy in the economy can be divided into two perspectives: Keynesian and non-Keynesian. If expansionary (contractionary) fiscal policy leads to an increase (decrease) in private consumption and production, it has a Keynesian effect; otherwise, it has a non-Keynesian effect (Khodavaishi et al., 2019). However, various factors influence the impact of fiscal policy on economic growth. For example, business cycles are one of the most important factors in determining the size and role of fiscal policy in the economy. Empirical and theoretical studies in this area indicate that the impact of fiscal policy on output changes with the occurrence of recessions and economic booms (Deskari-Škrbić and Hrvoje, 2017). Iran's economy relies heavily on oil and has been severely affected by economic sanctions in recent years. This has led the government to seek alternative sources of income to fill this gap instead of relying on oil revenues. Therefore, the role of taxes in Iran's economy has become more prominent than ever.

In this context, distinguishing between direct and indirect taxes is of particular importance, as each category exerts different effects on growth and production. Moreover, the structure of the Iranian economy, characterized by high inflation, dependency on imports, and fiscal vulnerability, provides a unique case to analyze how fiscal multipliers vary across business cycles. This study contributes to filling this research gap by addressing both theoretical debates and empirical evidence.

2. Methodology

Various studies have been conducted on how fiscal policy impacts macroeconomic variables, especially economic growth, and the results of these studies indicate that it is not possible to establish a universal rule in this regard. On the one hand, researchers face the challenge of not considering these asymmetries in studying the impact of fiscal policy on macroeconomic variables, given the role of business cycles, which can lead to misleading results. Researchers in the new generation of studies in this field have addressed this issue by considering different economic conditions and mostly resorting to nonlinear econometric methods. Numerous studies have also been conducted in Iran in this area, and recently, Ezzati Shurgoli et al. (2021) estimated the overall multiplier of government tax revenues during business cycles. However, since the structure and impact of each tax can vary, it is necessary to differentiate between direct and indirect taxes and evaluate the effects of their different components on economic growth during business cycles. The present study aims to fill this gap in domestic research by using the nonlinear Markov-switching approach to examine the impact of direct and indirect taxes (divided into their components) on economic growth during business cycles.

3. Discussion

Among the three different components of direct taxes, the income tax has the highest multiplier. Additionally, both the income tax and the corporate tax have larger multipliers during periods of expansion compared to recessions, but this relationship is reversed for the wealth tax. On the other hand, both components of indirect taxes, namely import taxes and sales and consumption taxes, have a larger impact on economic growth during recessions compared to periods of expansion. Furthermore, both fiscal policy instruments have a negative effect on economic growth during periods of expansion. In a general comparison of all the different components of direct and indirect taxes, the income tax has the highest multiplier, followed by the corporate tax and then the sales and consumption tax. The wealth tax and import tax have the lowest multipliers among the various components of taxes.

These findings suggest that fiscal policy in Iran is highly state-dependent. While direct taxes such as income and corporate taxes can stimulate production in expansionary regimes, indirect taxes like consumption and sales taxes become more effective during recessions. This highlights the need for a countercyclical approach, where the government selects tax instruments based on prevailing economic conditions rather than adopting uniform policies across all cycles.

4. Conclusion and Suggestions

If the goal of economic policymakers is to induce positive changes and shocks in direct taxes, they should refrain from using income tax and wealth tax during periods of expansion. On the other hand, policymakers should be aware that among the various components of direct taxes, during expansion, it is preferable to use corporate tax instead of income tax. Furthermore, import taxes have a weaker impact on production stimulation compared to sales and consumption taxes. Therefore, economic policymakers should consider two key points regarding indirect taxes. Firstly, both types of indirect taxes have a negative effect on economic growth during periods of expansion, so they should not be used as tools to stimulate production during these periods. Secondly, during recessions, if the goal is to stimulate production, it is preferable to use sales and consumption taxes rather than import taxes.

In conclusion, fiscal strategies must be flexible and adaptive, taking into account not only the type of tax but also the phase of the business cycle. Strengthening the tax system's efficiency, broadening the tax base, and reducing dependence on volatile oil revenues are necessary steps for sustainable growth. By applying differentiated tax instruments according to economic conditions, Iran can achieve both stabilization and growth-oriented goals.

5. Ethical Considerations

5.1. Funding

There is no funding support.

5.2. Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

5.3. Conflict of Interest Authors

The authors declare no conflict of interest.

5.4. Acknowledgments

We appreciate all the scientific consultants in this paper.

اثرات درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی ایران طی ادوار تجاری؛ با تأکید بر اجزای مختلف مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم

احمد عزتی شورگلی^۱، یوسف مرادی^۲، رضا محمدپور^۳، رضا عزتی^۴

نوع مقاله: پژوهشی

10.22126/pse.2024.11184.1156

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۳

صص: ۲۴۶-۲۰۵

چکیده

اقتصاد ایران یک اقتصاد متکی به نفت است که در سال‌های اخیر شدیداً با تحریم‌های اقتصادی مواجه شده است. لذا دولت به جای منابع نفتی به دنبال منبع درآمدی دیگر برای پر کردن این شکاف است. بر این اساس، نقش مالیات‌ها در اقتصاد ایران از هر زمان دیگری پررنگ‌تر شده است. با این حال، شواهد تجربی و نظری متعددی وجود دارد که نشان می‌دهد طی ادوار تجاری نحوه اثرگذاری درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی تغییر می‌کند. در نسل جدید مطالعات حوزه اثر سیاست‌های مالی و مالیاتی و برآورد مقدار عددی ضریب فزاینده، محققان با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی غیرخطی و با در نظر گرفتن شرایط مختلف اقتصادی به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. بررسی این تحقیقات در داخل کشور نشان می‌دهد که در ایران نیز مطالعات متعددی در این حوزه انجام شده است. با این حال، به دلیل تفاوت ساختار و نحوه اثرگذاری مالیات‌های مختلف، تفکیک مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم و ارزیابی تأثیر اجزای مختلف آن‌ها بر رشد اقتصادی طی ادوار تجاری امری ضروری است. این مطالعه در همین راستا و با استفاده از داده‌های فصلی اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۷۲ تا ۱۴۰۱ و با بهره جستن از الگوی چرخشی مارکوف به برآورد و تعیین مقدار ضریب فزاینده درآمدهای مالیاتی دولت پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که بزرگ‌ترین ضریب فزاینده در بین اجزای مختلف مالیات‌های مستقیم در رژیم‌های مختلف (رکود، رونق متوسط و رونق بالا) مربوط به مالیات بر اشخاص حقیقی است. همچنین در بین اجزای مختلف مالیات‌های مستقیم، افزایش مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و حقوقی در دوره رکود تأثیر معناداری بر رشد اقتصادی ندارد، اما در دوره رونق نیز افزایش مالیات بر اشخاص حقوقی نسبت به مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی ترجیح داده می‌شود. از سویی در بین دو جزء اصلی مالیات‌های غیرمستقیم، ضریب فزاینده مالیات بر کالاها و خدمات، بزرگ‌تر از ضریب فزاینده مالیات بر واردات در هر دو دوره رکود و رونق است.

واژه‌های کلیدی: ضریب تکاثر، مالیات مستقیم، رکود و رونق، الگوی چرخشی مارکوف.

طبقه بندی JEL: C24, E32, F62.

۱. استادیار، گروه مدیریت و امور مالی، دانشکده علوم انسانی، مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه، ارومیه، ایران (نویسنده مسئول).

Email: ahmetezzati@afagh.ac.ir

۲. کارشناس ارشد علوم اقتصادی، دانشکده اقتصاد و مدیریت، دانشگاه ارومیه.

Email: yousef.moradi63@gmail.com

۳. استادیار، گروه مدیریت و امور مالی، دانشکده علوم انسانی، مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه، ارومیه، ایران.

Email: r.mohammadpour@afagh.ac.ir

۴. کارشناس ارشد اقتصاد، کارشناس درآمد شهرداری سلماس.

Email: reza.ezzati.salmasi@gmail.com

۱. مقدمه

سیاست‌های مالی در اقتصاد بر اساس دو رویکرد اصلی تحلیل می‌شوند: کینزی و غیرکینزی. از منظر کینزی، سیاست‌های مالی انبساطی (مانند افزایش مخارج دولت یا کاهش مالیات) می‌توانند به رشد تولید و تحریک تقاضا کمک کنند، خصوصاً در دوره‌های رکود که ضریب فزاینده‌ی اثرات بیشتری بر تحریک اقتصادی دارد. اما دیدگاه غیرکینزی چنین سیاست‌هایی را لزوماً کارآمد نمی‌داند؛ چرا که ممکن است باعث افزایش نرخ بهره و کاهش سرمایه‌گذاری خصوصی شود (Afonso & Leal, 2022). ضریب فزاینده‌ی مالی و مالیاتی به شرایط تجاری وابسته است و در دوره‌های مختلف اقتصادی (رکود و رونق) اثرگذاری متفاوتی دارد (Berge et al, 2021).

اقتصاد ایران به شدت وابسته به نفت است و تحریم‌های اخیر کشور را به‌سوی یافتن منابع درآمدی جایگزین، از جمله مالیات، سوق داده است. در نتیجه، مالیات‌ها اکنون نقش مهم‌تری در اقتصاد ایران دارند. اما تأثیر این سیاست‌ها بر رشد اقتصادی همچنان نیازمند بررسی‌های دقیق‌تر است؛ چرا که ساختار مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم و میزان تأثیرگذاری هر یک بر تولید و رشد اقتصادی می‌تواند متفاوت باشد. تاکنون تحقیقات متعددی در این حوزه انجام شده است، ولی درک دقیق از ضریب فزاینده‌ی مالیات‌ها و تأثیرات آن‌ها بر اقتصاد ایران طی ادوار تجاری کمتر مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی تحقیقات نوین در حوزه‌ی ضریب فزاینده‌ی سیاست‌های مالی و مالیاتی نشان می‌دهد که محققان به کنکاش تأثیر مالیات‌ها بر رشد اقتصادی با استفاده از روش‌های اقتصادسنجی پیچیده و غیرخطی پرداخته‌اند. این رویکردهای جدید با در نظر گرفتن تفاوت‌های شرایط اقتصادی در دوره‌های مختلف، مانند رکود و رونق، عمق بیشتری به درک تأثیرات سیاست‌های مالی داده‌اند. در ایران نیز به دلیل شرایط خاص اقتصادی و تأثیر متغیرهای جهانی و داخلی، مطالعاتی صورت گرفته که به تحلیل ضریب فزاینده‌ی مالیات‌ها پرداخته‌اند. برای نمونه، عزتی شورگلی و همکاران (۱۴۰۰) ضریب فزاینده‌ی درآمدهای مالیاتی در دوره‌های مختلف اقتصادی را ارزیابی کرده‌اند.

با همه‌ی این‌ها، مسئله‌ی اساسی همچنان باقی است. انواع مختلف مالیات (مستقیم و غیرمستقیم) ساختارهای اثرگذاری متفاوتی بر رشد اقتصادی دارند و نیازمند تفکیک و بررسی دقیق‌تری هستند. مطالعه‌ی حاضر با بهره‌گیری از مدل چرخشی مارکوف، این تفاوت‌ها را بررسی می‌کند و به این شکاف تحقیقاتی پاسخ می‌دهد. هدف اصلی این تحقیق این است که مشخص کند مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم، چگونه و تا چه حد می‌توانند از طریق ضریب فزاینده‌ی خود، رشد اقتصادی را در دوره‌های رکود و رونق در ایران تحت تأثیر قرار دهند. این پرسش به نوبه‌ی خود می‌تواند به سیاست‌گذاران کمک کند تا بر اساس دوره‌های اقتصادی، از مالیات‌ها به عنوان ابزاری مؤثرتر برای حمایت از رشد اقتصادی بهره‌مند شوند.

در ایران، با توجه به شرایط خاص اقتصادی و تحریم‌ها، نقش مالیات‌ها بیش از هر زمان دیگری در تأمین کسری بودجه و اثرات آن بر تورم و تولید اهمیت یافته است؛ بنابراین، بررسی دقیق‌تر تأثیر این سیاست‌ها از کانال ضریب فزاینده می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتری منجر شود. مسئله‌ی اصلی این تحقیق بررسی نحوه‌ی تأثیرگذاری مالیات‌های مستقیم (مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی، مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی و مالیات بر

ثروت) و غیرمستقیم (مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات) بر رشد اقتصادی ایران با توجه به تغییرات ادوار تجاری است. با توجه به شرایط ویژه اقتصادی ایران و وابستگی آن به درآمدهای نفتی، اهمیت شناخت دقیق تأثیر مالیات‌ها از طریق ضریب فزاینده در شرایط رکود و رونق اقتصادی بیش از پیش افزایش یافته است. این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که چگونه مالیات‌های مختلف از طریق ضریب فزاینده خود، رشد اقتصادی ایران را طی ادوار تجاری (رکود و رونق) تحت تأثیر قرار می‌دهند. این تحلیل می‌تواند به بهبود تصمیم‌گیری‌های مالیاتی در راستای تأثیرگذاری بهتر بر رشد اقتصادی ایران کمک کند.

در ادامه این مقاله و در بخش دوم، دیدگاه نظری مرتبط با موضوع، بخش سوم پیشینه مطالعات تجربی، بخش چهارم، الگو، روش و داده‌های مورد استفاده در تحقیق، بخش پنجم یافته‌های تجربی تحقیق و در بخش ششم، جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ارائه شده است.

۲. مبانی نظری

۲-۱. ماهیت اثر سیاست مالی و نحوه اعمال آن در ادوار تجاری؛ بررسی دیدگاه‌های مختلف

از دیدگاه کینزی‌ها، افزایش کسری بودجه که به دلیل افزایش مخارج دولت یا کاهش مالیات‌ها رخ می‌دهد می‌تواند تولید، مصرف و سرمایه‌گذاری را تحریک کرده و به رشد اقتصادی کمک کند. به عبارت دیگر، کینزی‌ها بر این باورند که در دوران رکود، زمانی که اقتصاد با کاهش تقاضا و افزایش بیکاری روبه‌روست، سیاست‌های مالی انبساطی می‌تواند به خروج از رکود و افزایش اشتغال و تولید کمک کند. این سیاست‌ها شامل افزایش هزینه‌های دولت یا کاهش مالیات‌هاست که به منظور تحریک تقاضا و بهره‌گیری بهتر از ظرفیت‌های اقتصادی انجام می‌شود. برعکس، در دوران رونق اقتصادی که تولید و اشتغال در سطح بالاتری قرار دارند، سیاست‌های مالی انقباضی پیشنهاد می‌شود. این سیاست‌ها شامل کاهش مخارج دولت و افزایش مالیات‌هاست تا از افزایش بیش از حد تقاضا و بروز تورم جلوگیری شود. بر این اساس، سیاست مالی باید به صورت ضد ادواری یا مخالف چرخه اقتصادی اعمال شود. بنابراین، در دیدگاه کینزی‌ها، سیاست مالی به شکل فعالانه‌ای تنظیم می‌شود: در زمان رکود با کاهش مالیات و افزایش مخارج دولتی، تقاضا و تولید را تحریک می‌کند و در زمان رونق، با افزایش مالیات‌ها و کاهش مخارج، فشار تقاضا را کاهش می‌دهد و ثبات اقتصادی را حفظ می‌کند. این رویکرد نه تنها به کنترل نوسانات اقتصادی کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به شکل‌گیری چرخه‌های اقتصادی متعادل‌تر و پایدارتر منجر شود (Deleidi et al, 2020).

در دیدگاه نئوکلاسیک، افزایش مخارج دولت در دوره رکود به جای تحریک اقتصاد، اثر معکوسی بر ثروت و مصرف دارد. از این منظر، هزینه‌های بالای دولتی موجب کاهش ثروت واقعی افراد می‌شود؛ زیرا مردم انتظار دارند که این هزینه‌ها در نهایت با افزایش مالیات یا کاهش منابع عمومی جبران شوند. این کاهش ثروت موجب کاهش مصرف می‌شود و در نتیجه، به کاهش تولید نیز منجر خواهد شد. بنابراین، در شرایط رکود، سیاست‌های مالی انبساطی می‌تواند به جای بهبود وضعیت اقتصادی، آن را بدتر کنند. بر همین اساس، اگر سیاست مالی بر

اساس دیدگاه نئوکلاسیک و به صورت غیرکینزی اجرا شود، لازم است به جای رویکرد ضد ادواری، از رویکردی هم‌راستا با چرخه‌های اقتصادی پیروی کند. این به آن معناست که در دوره رکود به سیاست انقباضی مالی (مانند کاهش مخارج دولتی و افزایش مالیات‌ها) روی آورده شود تا از افزایش بیش از حد بدهی عمومی جلوگیری شود و اعتماد به اقتصاد حفظ گردد. در مقابل، در دوران رونق که تقاضا و تولید در سطح بالاتری قرار دارند، می‌توان از سیاست‌های مالی انبساطی استفاده کرد؛ یعنی مخارج دولتی افزایش و مالیات‌ها کاهش یابند تا رشد اقتصادی پایدار حفظ شود. این رویکرد بر این فرض استوار است که بخش خصوصی به‌طور خودکار به تعدیل نوسانات اقتصادی کمک می‌کند و مداخلات دولت باید محدود و متناسب با دوره‌های اقتصادی باشد تا از تورم و کاهش کارایی جلوگیری شود و ثبات بلندمدت اقتصادی حفظ گردد (AlMarzoqi et al, 2023).

در دیدگاه ریکاردویی، سیاست‌های مالی توانایی تحریک مصرف و تولید را ندارند. این دیدگاه بر اصولی همچون عقلانیت افراد، آینده‌نگری عوامل اقتصادی و عدم توهم پولی استوار است. بر اساس این نظریه، افراد تغییرات مالیاتی و مخارج دولتی را به‌طور مستقیم در ثروت و الگوی مصرف خود لحاظ نمی‌کنند؛ زیرا باور دارند که کسری بودجه‌ای که از طریق انتشار اوراق قرضه تأمین می‌شود، در واقع به معنای افزایش ثروت نیست. از دیدگاه آن‌ها، این اوراق به‌عنوان پس‌اندازی تلقی می‌شود که در نهایت برای پرداخت مالیات‌های بیشتر در آینده لازم خواهد شد. بنابراین، هرگونه افزایش مخارج دولتی، اگرچه ممکن است موقتاً به افزایش تقاضا منجر شود، اما افراد با پیش‌بینی افزایش مالیات‌های آتی، رفتار مصرفی خود را تغییر نمی‌دهند و افزایش موقت تقاضا را بی‌اثر می‌کنند. با این تحلیل، دیدگاه ریکاردویی توصیه می‌کند که سیاست مالی مستقل از چرخه‌های تجاری، به کار گرفته شود، به این معنا که نه در زمان رکود و نه در دوران رونق نیازی به تعدیل سیاست مالی نیست. از دید این رویکرد، سیاست مالی نه‌تنها نقشی در تحریک تقاضا ندارد، بلکه اثری در تثبیت اقتصادی و کاهش نوسانات نیز نخواهد داشت. در نتیجه، مطابق این نظریه، تمرکز سیاست‌گذاران بهتر است بر سیاست‌های دیگری مانند اصلاحات ساختاری یا سیاست‌های پولی باشد که تأثیر واقعی‌تری بر اقتصاد دارد (Huidrom et al, 2020).

۲-۲. عوامل مؤثر بر اثربخشی سیاست مالی از کانال ضریب فزاینده

اثربخشی سیاست مالی بر اساس نقش ضریب فزاینده تحت تأثیر سه عامل اصلی قرار می‌گیرد:

الف) نشتی از جریان درآمد: هرچه میزان کمی از درآمد نشت کند و سرریز شود، ضریب فزاینده سیاست مالی و به تبع آن اثربخشی سیاست مالی بزرگ افزایش خواهد یافت. نشتی از جریان درآمد تحت تأثیر این موارد قرار می‌گیرد: ۱. میل نهایی به مصرف، ۲. میل نهایی به واردات، ۳. درجه باز بودن تجاری، ۴. موانع و عوارض تجاری، ۵. محدودیت نقدینگی مصرف‌کنندگان، ۶. شرایط سفت و سخت بانک‌ها در اعطای تسهیلات، ۷. درجه توسعه‌یافتگی بازارهای مالی، ۸. ادوار تجاری، ۹. ترکیب بسته سیاست مالی.

ب) هماهنگی سیاست پولی: سیاست پولی با تأثیری که روی تورم و نرخ بهره می‌گذارد، این توانایی را دارد که اثر سیاست مالی را به‌شدت کاهش دهد و حتی آن را خنثی کند. لذا تا زمانی که سیاست پولی تابعی از سیاست مالی نباشد و با آن هماهنگ نباشد، اثربخشی سیاست مالی کاهش خواهد یافت.

ج) ثبات و پایداری وضع مالی و بدهی دولت: زمانی وضع مالی دولت پایدار است که نسبت بدهی دولت به تولید ناخالص داخلی مانا و سازگار با مجموع تقاضای داخلی و خارجی برای اوراق قرضه دولتی باشد. با توجه به اثرات زیان‌بار ناپایداری مالی دولت بر رشد اقتصادی، به میزانی که وضع مالی دولت ناپایدار باشد، تأثیر منفی بر رشد اقتصادی خواهد داشت که اثر منفی آن نیز در اثربخشی سیاست مالی مشخص خواهد شد (Spilimbergo et al, 2009).

۳-۲. اثرات مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر تولید و رشد اقتصادی

تأثیر مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر تولید و رشد اقتصادی یکی از موضوعات اساسی در اقتصاد کلان است که با تحلیل رفتار مصرف‌کنندگان، سرمایه‌گذاران و نقش دولت در تخصیص منابع ارتباط نزدیک دارد. مالیات‌ها به‌عنوان ابزارهای سیاست مالی و درآمدزایی برای دولت می‌توانند مستقیم و غیرمستقیم بر رشد و تولید تأثیر بگذارند. در ادامه، به بررسی اثرات این دو نوع مالیات از دیدگاه نظری و تجربی پرداخته می‌شود.

۳-۲-۱. مالیات‌های مستقیم و تأثیر آن‌ها بر رشد و تولید

مالیات‌های مستقیم، شامل مالیات بر درآمد و سود شرکت‌ها، مستقیماً بر درآمد فردی و سود بنگاه‌ها اثر می‌گذارند. این مالیات‌ها اثرات مختلفی بر رشد اقتصادی دارند:

الف) اثر بر عرضه نیروی کار و مصرف

مالیات بر درآمد، با کاهش درآمد قابل‌تصرف افراد، می‌تواند انگیزه آن‌ها برای کار بیشتر و تولید بیشتر را کاهش دهد. این پدیده به اثر «انگیزشی منفی» معروف است. وقتی افراد بخشی از درآمد خود را به‌صورت مالیات پرداخت می‌کنند، انگیزه‌ای برای افزایش ساعات کاری یا بهبود بهره‌وری خود ندارند که این امر می‌تواند رشد اقتصادی را در سطح کلان محدود کند. از سوی دیگر، اگر دولت از درآمدهای مالیاتی برای تأمین خدمات عمومی مانند آموزش و بهداشت استفاده کند، می‌تواند از طریق بهبود کیفیت نیروی کار، اثر مثبت بر تولید داشته باشد.

ب) اثر بر سرمایه‌گذاری و تولید بنگاه‌ها

مالیات بر سود شرکت‌ها نیز به کاهش سود خالص بنگاه‌ها می‌انجامد و در نتیجه، منابع مالی موجود برای سرمایه‌گذاری را محدود می‌کند. این کاهش سرمایه‌گذاری می‌تواند منجر به کاهش ظرفیت تولید و کاهش نرخ رشد بلندمدت شود. در مقابل، کاهش مالیات بر سود بنگاه‌ها می‌تواند به افزایش سرمایه‌گذاری، رشد اقتصادی و تولید منجر شود. در واقع، کاهش مالیات بر سود انگیزه‌ای برای بنگاه‌ها ایجاد می‌کند تا بیشتر سرمایه‌گذاری کنند که می‌تواند رشد اقتصادی پایدار را به دنبال داشته باشد.

ج) تخصیص منابع بهینه

از دیدگاه نظری، مالیات‌های مستقیم می‌توانند بر تخصیص منابع اثر بگذارند. برای مثال، مالیات‌های بالاتر بر درآمد ممکن است منجر به فرار مالیاتی و سرمایه‌گذاری‌های غیربهینه شوند و در نتیجه، کارایی اقتصادی را کاهش دهند.

۲-۳-۲. مالیات‌های غیرمستقیم و تأثیر آن‌ها بر رشد و تولید

مالیات‌های غیرمستقیم، شامل مالیات بر ارزش افزوده (VAT)، مالیات بر فروش و مالیات‌های گمرکی، به‌طور غیرمستقیم بر کالاها و خدمات اثر می‌گذارند و اغلب مصرف‌کننده نهایی است که این مالیات‌ها را پرداخت می‌کند. اثرات اقتصادی این نوع مالیات‌ها به شرح زیر است:

الف) اثر بر قیمت کالاها و خدمات و مصرف

مالیات‌های غیرمستقیم باعث افزایش قیمت کالاها و خدمات می‌شوند. افزایش قیمت‌ها به‌ویژه در کالاهای ضروری، قدرت خرید مصرف‌کنندگان را کاهش می‌دهد و تقاضای کل را محدود می‌کند. کاهش تقاضا می‌تواند به کاهش تولید و کاهش رشد اقتصادی منجر شود، به‌خصوص اگر کاهش تقاضا در کالاهای تولید داخل باشد.

ب) اثر بر توزیع درآمد

مالیات‌های غیرمستقیم از جنبه توزیع درآمد نابرابرند؛ زیرا اثر آن‌ها بر طبقات کم‌درآمد به نسبت طبقات پردرآمد بیشتر است. این امر می‌تواند باعث افزایش نابرابری در توزیع درآمد شود که در بلندمدت می‌تواند به کاهش تقاضای مؤثر و در نتیجه، کاهش رشد اقتصادی منجر شود.

ج) اثر بر واردات و صادرات

مالیات‌های گمرکی به‌عنوان یکی از انواع مالیات غیرمستقیم، هزینه واردات کالاها را افزایش می‌دهند و در کوتاه‌مدت می‌توانند به حمایت از تولید داخلی کمک کنند. با این حال، افزایش هزینه واردات می‌تواند به افزایش هزینه تولید بنگاه‌هایی منجر شود که به مواد اولیه وارداتی وابسته‌اند و در نهایت، رشد تولید را محدود کند.

۲-۳-۳. مقایسه کلی اثرات مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم

مالیات‌های مستقیم به‌طور مستقیم بر عوامل تولید (مانند نیروی کار و سرمایه) تأثیر می‌گذارند و در کوتاه‌مدت ممکن است مانع از افزایش تولید و سرمایه‌گذاری شوند. از سوی دیگر، مالیات‌های غیرمستقیم معمولاً به‌عنوان مالیات‌های مصرف تلقی می‌شوند و تأثیر اصلی آن‌ها بر سطح قیمت‌ها و قدرت خرید مصرف‌کنندگان است. در نتیجه، اثرات مالیات‌های مستقیم به‌طور مستقیم بر سطح تولید و اشتغال قابل مشاهده است، در حالی که اثرات مالیات‌های غیرمستقیم عمدتاً بر مصرف و تقاضای کل تأثیر می‌گذارند.

از نظر تئوری و تجربی، تأثیر مالیات‌ها بر رشد و تولید اقتصادی به نحوه اعمال و مدیریت آن‌ها بستگی دارد. مالیات‌های مستقیم می‌توانند با کاهش انگیزه برای کار و سرمایه‌گذاری، اثر منفی بر تولید داشته باشند، مگر آنکه

با ساختار عادلانه و نرخ‌های معتدل اعمال شوند. در مقابل، مالیات‌های غیرمستقیم ممکن است اثرات کمتری بر تولید داشته باشند؛ اما اثرات آن‌ها بر قدرت خرید و توزیع درآمد نباید نادیده گرفته شود.

۴-۲. بررسی نقش ادوار تجاری در تعیین مقدار ضریب فزاینده سیاست‌های مالی مالیاتی

سیاست مالی از کانال ضریب فزاینده، رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این در حالی است که ضریب فزاینده تحت تأثیر میل نهایی به واردات و میل نهایی به مصرف است. لذا برای بررسی نحوه اثرگذاری سیاست مالی از کانال ضریب فزاینده بر رشد اقتصادی طی ادوار تجاری بایستی رفتار میل نهایی واردات و مصرف طی ادوار تجاری مورد کنکاش قرار گیرد.

۴-۲-۱. بررسی میل نهایی به مصرف طی ادوار تجاری

اتفاق نظری بین اقتصاددانان و محققان در رابطه با نحوه تغییر میل نهایی به مصرف طی ادوار وجود ندارد، با این توضیح که ۱. طبق دیدگاه کینز میل نهایی به مصرف در افراد فقیر بیشتر از ثروتمندان است و افراد فقیر تمایل بیشتری نسبت به مصرف درآمد خود دارند. چون افراد فقیر در دوره رکود بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته‌اند و میل نهایی به مصرف بالاتری در جامعه داشته‌اند، افزایش بیکاری این قشر از جامعه میل نهایی به مصرف را کاهش خواهد داد. ۲. اما چنانچه میزان تأثیرگذاری رکود در جامعه بر افراد ثروتمند بیشتر از افراد فقیر باشد، میل نهایی به مصرف جامعه هم احتمالاً افزایش یابد. ۳. در یک تحلیل دیگر، فقرا در دوره رکود برای پوشش عادات‌های مصرفی خود به قرض متوسل می‌شوند، اما ثروتمندان با کاهش پس‌انداز و متوسل شدن به پس‌اندازهای دوره رونق، سطح مصرفی خود را همانند قبل نگه می‌دارند؛ لذا با افزایش درآمد مصرف افزایش، اما با کاهش درآمد، مصرف یا کاهش نمی‌یابد و یا کاهش قابل توجهی ندارد. ۴. از سویی چنانچه پیش‌بینی بیشتر افراد جامعه در این راستا باشد که رکودی که اتفاق خواهد افتاد یک رکود طولانی و عمیق است، لذا بانک‌ها سیاست انقباضی در اعتبارات را در پیش خواهند گرفت؛ لذا افراد جامعه با چنین دیدگاهی خود را برای صرفه‌جویی بیشتر آماده خواهند کرد. پس در این صورت میل نهایی به مصرف کاهش خواهد یافت (Charles et al, 2018).

۴-۲-۲. بررسی رفتار میل نهایی به واردات طی ادوار تجاری

میل نهایی به واردات متشکل از چهار بخش به این ترتیب است: واردات کالاهای مصرفی، کالاهای سرمایه‌گذاری، واردات کالاهای توسط دولت، وارداتی که متضمن صادرات است. از سویی بوسی‌یر^۱ و همکاران (۲۰۱۳) نشان دادند که میل نهایی به واردات بیشتر تحت تأثیر نشتی واردات به سرمایه‌گذاری و صادرات است. لذا رفتار این دو متغیر تعیین‌کننده میل نهایی به واردات و ضریب فزاینده خواهد بود. این در حالی است که در دوره رکود، هم میل نهایی واردات به کالاهای سرمایه‌ای و میل نهایی واردات که به صادرات نشت پیدا می‌کند،

کاهش می‌یابد؛ لذا با کاهش این دو پارامتر، میل نهایی به واردات کاهش و ضریب فزاینده سیاست مالی طی دوره رکود افزایش می‌یابد (Palley, 2009).

۲-۴-۳. جمع‌بندی کلی از نحوه رفتار میل نهایی به واردات و میل نهایی به مصرف طی ادوار تجاری در یک جمع‌بندی کلی بایستی عنوان کرد که نحوه رفتار و تغییر میل نهایی به مصرف طی ادوار تجاری دقیقاً مشخص نیست؛ اما چنان‌که در قسمت‌های قبلی نیز عنوان شد، میل نهایی به واردات تحت تأثیر نشتی واردات به سرمایه‌گذاری و صادرات است و این در حالی است که با وقوع رکود، میل نهایی به واردات کالاهای سرمایه‌ای و صادراتی کاهش می‌یابد و کاهش هردو نیز منجر به کاهش میل نهایی به واردات و افزایش ضریب فزاینده سیاست مالی می‌شود. از سویی، شواهد تجربی از بحران اقتصادی ۲۰۰۷-۲۰۰۸، حاکی از این است که میل نهایی به واردات تقریباً ۸۵ درصد رشد ضریب فزاینده و میل نهایی به مصرف تقریباً ۱۵ درصد رشد ضریب فزاینده سیاست مالی را توضیح می‌دهد؛ لذا با عنایت به اینکه در دوره رکود میل نهایی به واردات کاهش و نحوه رفتار میل نهایی به مصرف دقیقاً مشخص نیست، بایستی با توجه به اهمیت و وزن بیشتر میل نهایی به واردات در اثرگذاری بر ضریب فزاینده سیاست مالی، انتظار بزرگ‌تر شدن ضریب مذکور را در رکود داشت. لازم به ذکر است که مقدار ضریب فزاینده سیاست مالی به اندازه کشور، وضعیت اقتصادی، میزان اولیة پس‌انداز و... بستگی دارد.

۳. پیشینه پژوهش

۳-۱. مطالعات داخلی

غلامی و هژبرکیانی (۱۳۹۴) به بررسی آثار برنامه‌های محرک مالی بر رشد اقتصادی در رژیم‌های شکاف تولید پرداخته‌اند. این محققان برای دستیابی به این هدف، به مدل خودرگرسیون برداری آستانه‌ای متوسل شده‌اند. دوره زمانی مورد استفاده در مطالعه مذکور داده‌های سالانه اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۳۸ تا ۱۳۹۱ است. محققان در مطالعه خود به این نتیجه دست یافتند که واکنش رشد اقتصادی نسبت به شوک منفی درآمدهای مالیاتی در رژیم پایین بزرگ‌تر از رژیم بالاست.

رحمانی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی تأثیر مالیات‌های مستقیم بر تغییرات تولید در محیط‌های مختلف تورمی در اقتصاد ایران پرداخته‌اند. محققان برای نیل به این هدف ابتدا با استفاده از الگوی چرخشی مارکوف رژیم‌های تورمی اقتصاد ایران را استخراج کرده‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که ضریب متغیر مالیات‌های مستقیم برابر با $0/306$ و ضریب متقاطع مالیات‌های مستقیم در رژیم تورمی بالا برابر با $0/14$ و ضریب متقاطع مالیات‌های مستقیم در رژیم تورمی پایین برابر با $0/35$ است. این بدان معناست که در رژیم تورمی بالا مالیات‌های مستقیم تأثیر منفی و در رژیم تورمی پایین تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی دارند.

خداویدی و عزتی شورگلی (۱۳۹۸) با بهره گرفتن از رهیافت چرخشی مارکوف و داده‌های فصلی اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۶۹ تا ۱۳۹۶ به کنکاش در نحوه اثرگذاری ادوار تجاری بر ضریب فزاینده سیاست مالی پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که ضریب فزاینده مخارج دولت در دوره رکود برابر با $0/828$ و بزرگ‌تر از دوره رونق ($0/108$) است و این موضوع برای متغیر مالیات نیز برعکس است؛ به نحوی که ضریب فزاینده مالیات در دوره رونق برابر با $0/194$ - و بزرگ‌تر از دوره رکود ($0/092$ -) است.

حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۸) به با بهره‌گیری از الگوی خودرگرسیون برداری برای داده‌های اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۶ ضریب فزاینده سیاست مالی در اقتصاد ایران را برآورد نموده‌اند. نتایج مطالعه آنان مؤید این موضوع است که ضریب فزاینده آنی برای مخارج دولت، مالیات و پرداخت‌های انتقالی به ترتیب برابر با $0/002$ ، $0/004$ - و $0/005$ است. ضریب فزاینده تجمعی (و یا ضریب فزاینده بلندمدت) برای مخارج دولت، مالیات و پرداخت‌های انتقالی به ترتیب برابر $0/035$ ، $0/08$ و $0/06$ است.

علوی باجگانی و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی اثرات غیرخطی سیاست مالی بر فعالیت‌های اقتصادی ایران طی ادوار تجاری پرداخته‌اند. آن‌ها برای نیل به این هدف از داده‌های فصلی اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۶۷ تا ۱۳۹۵ و مدل خودرگرسیون انتقال ملایم استفاده کرده‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که مخارج دولت در رژیم رکود و رونق به ترتیب منجر به افزایش و کاهش رشد اقتصادی می‌شود و درآمدهای مالیاتی نیز در رژیم رکود و رونق به ترتیب منجر به کاهش و افزایش رشد اقتصادی می‌شود.

عزتی شورگلی و همکاران (۱۴۰۰) با بهره جستن از رهیافت خودرگرسیون برداری آستانه‌ای و داده‌های فصلی ایران در دوره زمانی ۱۳۶۹ تا ۱۳۹۶ به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده مخارج جاری و عمرانی در دوره رکود (به ترتیب برابر با $0/608$ و $0/224$) بزرگ‌تر از دوره رونق (به ترتیب برابر با $0/412$ و $0/169$) است. این در حالی است که ضریب فزاینده کل درآمدهای مالیاتی دولت در دوره رونق ($0/109$ -) بزرگ‌تر از دوره رکود ($0/094$ -) است.

علیزاده و همکاران (۱۴۰۰) با بهره جستن از رهیافت چرخشی مارکوف و داده‌های فصلی ایران در دوره زمانی ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۷ به این نتیجه دست یافتند که مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در شرایط رکودی تأثیر معنادار و در شرایط رونق تأثیر معناداری بر رشد اقتصادی ندارد. مالیات بر شرکت‌ها و مالیات بر کالاها و خدمات فارغ از ادوار تجاری حاکم بر اقتصاد کشور، بر رشد تأثیرگذارند. همچنین مالیات بر واردات در دوره رونق تأثیر معناداری بر رشد تولید ناخالص داخلی ندارد، اما در دوره رکودی اثر آن قابل ملاحظه است.

بابکی و عفتی (۱۴۰۱) با بهره جستن از الگوی ARDL و داده‌های دوره زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۹ به بررسی اثر درآمدهای مالیاتی بر تولید ناخالص داخلی پرداخته‌اند. این محققان نشان دادند که اثر بار مالیاتی بر رشد اقتصادی منفی است. نتایج حاصل از برآورد اثر انواع مالیات‌ها بر رشد اقتصادی در مدل‌های جداگانه نشان می‌دهد که اثر مالیات بر اشخاص حقوقی، مالیات بر کالاها و خدمات، مالیات بر واردات کالاها و خدمات و مالیات بر ثروت بر رشد اقتصادی منفی، اما اثر مالیات بر درآمد بر رشد اقتصادی مثبت بوده است.

حسینی و همکاران (۱۴۰۱) با بهره جستن از الگوی تعادل عمومی پویای تصادفی، به بررسی اثر شوک‌های درآمد مالیاتی بر تولید ناخالص داخلی پرداخته‌اند. آنان نشان دادند که درآمدهای حاصل از مالیات بر ارزش افزوده تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی استان‌های مختلف دارد. همچنین یک شوک مالیاتی در کوتاه‌مدت تأثیر منفی بر رشد اقتصادی و مصرف دارد؛ اما در بلندمدت با افزایش درآمد مالیاتی، میزان تولید ناخالص داخلی و به تبع آن مصرف و سرمایه‌گذاری در اقتصاد افزایش یافته است.

جباری کهنه‌شهری و همکاران (۱۴۰۲) با استفاده از تعادل عمومی قابل‌محاسبه، به بررسی تأثیر اعمال مالیات بر خدمات مالی بر رشد اقتصادی در ایران پرداخته‌اند. نتایج این مطالعه نشان داد که میزان رفاه اجتماعی ناشی از اعمال مالیات بر خدمات مالی در نرخ مالیات ۴ درصد (نرخ بهینه)، بیشترین مقدار را دارد و برای خدمات بیمه‌ای نرخ بهینه، نرخ مالیات ۹ درصد است.

۳-۲. مطالعات خارجی

بلانچارد و پروتی^۱ (۲۰۰۲) در مطالعه خود با بهره جستن از الگوی خودرگرسیون برداری ساختاری به تعیین مقدار ضریب فزاینده سیاست مالی در آمریکا پرداخته‌اند. محققان بدین منظور از داده‌های فصلی اقتصاد آمریکا و متغیرهای لگاریتم تولید ناخالص داخلی، لگاریتم مخارج دولت و لگاریتم مالیات استفاده نموده‌اند. آنان با در نظر گرفتن ساختاری بر این اساس که تغییرات غیرمنتظره در درآمدهای مالیاتی و مخارج دولت به دلیل تغییرات غیرمنتظره در تولید و شوک‌های درآمد مالیاتی و مخارج دولت اتفاق می‌افتد، همچنین تغییرات غیرمنتظره در تولید نیز به سبب تغییرات غیرمنتظره در درآمدهای مالیاتی و مخارج دولت و شوک‌های تولید است، به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده مخارج دولت و مالیات به ترتیب برابر با ۰/۹ و ۰/۷ است.

باوم^۲ و همکاران (۲۰۱۲) به بررسی اثرات درآمدهای دولت بر تولید ناخالص داخلی با هدف برآورد ضریب فزاینده شوک مثبت و منفی سیاست مالی در ادوار تجاری پرداخته‌اند. محققان برای نیل به این هدف از داده‌های کشورهای کانادا، فرانسه، آلمان، ژاپن، انگلستان و آمریکا و مدل خودرگرسیون برداری آستانه‌ای استفاده کرده‌اند. نتایج مطالعه نشان داد که با لحاظ رشد اقتصادی به عنوان متغیر آستانه، در کانادا ضریب فزاینده شوک مثبت مالیات در دوره رکود و رونق به ترتیب برابر با ۰/۲ و ۰/۲- است. همچنین ضریب فزاینده شوک مثبت مالیات در دوره رکود و رونق در فرانسه به ترتیب برابر با ۱/۶- و ۰/۷-، در آلمان برابر با ۰/۵- و ۰/۶-، در ژاپن برابر با ۰/۲ و ۰/۶-، در انگلستان برابر با ۰/۱ و ۰ و در آمریکا برابر با ۰/۲- و ۰/۴- است.

سیمادومو و بناسی‌کری^۳ (۲۰۱۲) به برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی در سه کشور آمریکا، انگلستان و آلمان با استفاده از مدل خودرگرسیون برداری ساختاری عامل تعمیم‌یافته پرداخته‌اند. آنان با به کارگیری داده‌های کشورهای مذکور طی دوره زمانی ۱۹۷۱ تا ۲۰۰۹ و با در نظر گرفتن متغیرهای خالص مالیات‌ها، مخارج دولت،

1. Blanchard & Perotti

2. Baum

3. Cimadomo & Benassy-Quere

تولید ناخالص داخلی، تورم و نرخ بهره، ضریب فزایندهٔ مخارج دولت را محاسبه نموده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که ضریب فزایندهٔ سیاست مالی در طی زمان متغیر است و متناسب با شدت رکود و شوک‌های وارد شده بر اقتصاد تغییر می‌کند. این در حالی است که در آلمان به‌طور متوسط ضریب فزایندهٔ مخارج دولت و مالیات با هم برابر و تقریباً (۰/۵) است؛ اما در کشورهای انگلستان و آمریکا ضریب فزایندهٔ مخارج دولت بزرگ‌تر از مالیات است.

تانگ^۱ و همکاران (۲۰۱۳) به تعیین مقدار ضریب فزایندهٔ سیاست مالی در کشورهای منتخب آسیایی با استفاده از رهیافت خودرگرسیون برداری ساختاری و مدل خودرگرسیون برداری با پارامترهای متغیر در زمان پرداخته‌اند. محققان با به‌کارگیری داده‌های فصلی ۵ کشور منتخب آسیایی طی دورهٔ زمانی ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۹ و با در نظر گرفتن متغیرهای مخارج دولت، مالیات و تولید ناخالص داخلی، موضوع مذکور را مورد بررسی قرار دادند. ضریب فزایندهٔ مالیات در مدلی که ساختار آن طبق تجزیهٔ چولسکی است برای کشورهای اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند به‌ترتیب برابر با ۰/۳۷، ۰/۲۹، ۰/۱۷، ۰/۳۲ و ۰/۵۹ به دست آمده است. همچنین محققان ضریب فزایندهٔ مالیات را در مدلی که ساختار آن طبق تجزیهٔ بلانچارد و پروتی (۲۰۰۲) است برای کشورهای اندونزی، مالزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند به‌ترتیب برابر با ۰/۴۵، ۰/۶۵، ۰/۲۷، ۰/۹۴ و ۱/۲۲ به دست آورده‌اند. از سویی نتایج مدل زمان متغیر نیز نشان داد که شوک‌های سیاست مالی با توجه به شرایط اقتصادی در هر نقطه از زمان تأثیر متفاوتی بر تولید دارند و به‌تبع آن نیز ضریب فزایندهٔ سیاست مالی ثابت نیست و در طی زمان متغیر است.

بیلوسی^۲ (۲۰۱۷) به بررسی اثر شوک‌های مخارج دولت و مالیات در کشورهای آمریکا و کانادا پرداخته است. وی برای نیل به این هدف از داده‌های فصلی کشورهای مذکور طی دورهٔ زمانی ۱۹۴۷ تا ۲۰۱۳ و مدل خودرگرسیون برداری آستانه‌ای استفاده کرده است. این محقق با استفاده از متغیرهای تولید ناخالص داخلی، مخارج دولت مالیات و با لحاظ کردن نرخ رشد بیکاری به‌عنوان متغیر آستانه به این نتیجه دست یافت که ضریب فزایندهٔ مخارج دولت در رژیم بالا (نرخ بیکاری بیشتر از مقدار حد آستانه) بزرگ‌تر از رژیم پایین (نرخ بیکاری کمتر از مقدار حد آستانه) است.

بیر و میلیوویچ^۳ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای که به تحلیل اثرگذاری شوک‌های مخارج دولت و مالیات بر رشد پرداخته‌اند از الگوی خودرگرسیون برداری ساختاری تابلویی بهره جسته‌اند. برای این منظور نیز از داده‌های کشورهای بنگلادش، سریلانکا، هند، نپال، پاکستان و بوتان طی دورهٔ ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۷ استفاده کرده‌اند. نتایج آن‌ها نشان داد که ضریب تکاثری مالیات منفی و ۰/۴- است و ضریب فزایندهٔ آنی و تجمعی مخارج جاری دولت به‌ترتیب برابر با ۰/۰۸ و ۰/۱۳ و ضریب فزایندهٔ آنی و تجمعی برای مخارج سرمایه‌گذاری برابر با ۰/۸۷ و ۱/۲۷ است.

1. Tang

2. Bilosi

3. Beyer & Milivojevic

گانتز^۱ و همکاران (۲۰۲۱) در مطالعه خود با بهره جستن از الگوی خودرگرسیون برداری تابلویی و داده‌های ۵۱ کشور مختلف جهان شامل ۲۱ کشور صنعتی و ۳۰ کشور در حال توسعه طی دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۴ به محاسبه ضریب فزاینده نرخ مالیات بر ارزش افزوده پرداخته‌اند. آنان به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده نرخ مالیات بر ارزش افزوده منفی و در ابتدا به مقدار ۱/۱- و بعد از گذشت ۸ دوره به مقدار ۲/۷- می‌رسد.

دلیدی^۲ و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه خود، با استفاده از داده‌های منتخب کشورهای اروپایی در دوره زمانی ۱۹۷۰ تا ۲۰۱۶ و با به کارگیری الگوی خودرگرسیون برداری، به برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی مخارج عمرانی دولت در کشورهای منتخب اروپایی پرداخته‌اند. محققان به این نتیجه دست یافتند که افزایش رشد مخارج عمرانی دولت اثر کینزی ایجاد می‌کند و اثرات مثبت و دائمی بر سطح ناخالص داخلی دارد. ضریب فزاینده رشد مخارج عمرانی دولت به صورت آنی تقریباً برابر ۱ است و در سال‌های پس از اجرای سیاست مالی نیز حتی افزایش می‌یابد.

خیمنز^۳ و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه خود با استفاده از داده‌های فصلی کشور پرو طی دوره زمانی ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۸ و با به کارگیری الگوی VAR به برآورد ضریب فزاینده رشد مخارج دولت نسبت به رشد تولید ناخالص داخلی در این کشور پرداخته‌اند. بر اساس نتایج، علاوه بر تغییر اثرات شوک‌های رشد مخارج دولت و رشد درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی در طی زمان، ضریب فزاینده رشد مخارج دولت نسبت به ضریب فزاینده رشد درآمدهای مالیاتی بزرگ‌تر است. همچنین در بین انواع ابزار سیاست مالی، رشد مخارج عمرانی دولت بزرگ‌ترین ضریب فزاینده را دارد.

۳-۳. جمع‌بندی مطالعات و بیان نوآوری تحقیق

مطالعات متعددی در داخل و خارج به بررسی و تعیین مقدار ضریب فزاینده سیاست مالی در شرایط مختلف اقتصادی و به خصوص ادوار تجاری پرداخته‌اند. از جمله در مطالعات عزتی شورگلی و همکاران (۱۴۰۰)، خداویسی و عزتی شورگلی (۱۳۹۸) و هژبرکیانی (۱۳۹۴) مقدار ضریب فزاینده مخارج دولت و کل درآمدهای مالیاتی دولت در ادوار تجاری تعیین شده است و یا رحمانی و همکاران (۱۳۹۷) ضریب فزاینده مالیات‌های مستقیم را در رژیم‌های تورمی محاسبه نموده‌اند. با این حال، درآمدهای مالیاتی دولت از دو جزء کلی مستقیم و غیرمستقیم تشکیل شده است و هریک از آن‌ها هم اجزای مختلفی دارند. با توجه به اینکه ساختار هریک از مالیات‌ها و نحوه اثرگذاری آن‌ها می‌تواند متفاوت باشد، لذا یک ضرورت است که مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم تفکیک شود و اثر اجزای مختلف هریک بر رشد اقتصادی طی ادوار تجاری مورد ارزیابی قرار گیرد.

در یک جمع‌بندی کلی، بایستی عنوان کرد که نوآوری مطالعه حاضر تفکیک کل درآمدهای مالیاتی دولت به مالیات‌های مستقیم (مالیات بر درآمد، مالیات بر اشخاص حقوقی و مالیات بر ثروت) و مالیات‌های غیرمستقیم

(مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات) و برآورد ضریب فزاینده هریک به طور جداگانه است، موضوعی که در هیچ یک از مطالعات داخلی انجام نشده است؛ لذا مطالعه حاضر به دنبال پر کردن این شکاف تحقیقاتی است.

لازم به ذکر است که در مطالعه علیزاده و همکاران (۱۴۰۰) درآمدهای مالیاتی به انواع مستقیم و غیرمستقیم تفکیک شده و اثر آن‌ها بر رشد تولید ناخالص داخلی با استفاده از الگوی چرخشی مارکوف مورد بررسی قرار گرفته است؛ اما تفاوت اصلی مطالعه حاضر با آن تحقیق در هدف و تصریح الگو است؛ به نحوی که در آن مطالعه، هدف اصلی بررسی اثرگذاری انواع مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم بر رشد اقتصادی طی ادوار تجاری بوده است و عدم بررسی این اثر از کانال ضریب فزاینده یکی از شکاف‌های تحقیقاتی آن به شمار می‌آید. حال آنکه هدف اصلی مطالعه حاضر بررسی نحوه اثرگذاری درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی از کانال ضریب فزاینده سیاست مالیاتی است؛ لذا با توجه به نوع هدف، استراتژی و تصریح الگوی مورد استفاده در مطالعه حاضر، تفاوت چشمگیری با تحقیق مذکور دیده می‌شود.

۴. الگو، داده‌ها و روش پژوهش

۴-۱. رهیافت چرخشی مارکوف

فرم اولیه و کلی مدل چرخشی مارکوف در قالب یک مدل خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی که اجزای مختلف آن از رژیم‌های متفاوتی پیروی می‌کند در قالب معادله ۱ آمده است.

$$y_t = I(s_t) + \sum_{i=1}^n a_i(s_t) y_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j(s_t) x_{t-j} + \varepsilon_t(s_t) \quad t = 1 \dots n \quad (1)$$

y_t متغیر وابسته، x_t متغیر مستقل، c عرض از مبدأ و ε_t جزء اخلاص است. در رهیافت چرخشی مارکوف تمامی اجزای سمت راست معادله می‌تواند تابعی از رژیم s_t باشد. بدین منظور از حروف اختصاری به ترتیب زیر استفاده می‌شود.

۱. نماد I برای نشان دادن رژیمی بودن عرض از مبدأ. ۲. نماد A برای نشان دادن رژیمی بودن ضرایب خود رگرسیون. ۳. نماد H برای نشان دادن رژیمی بودن واریانس جزء اخلاص. ۴. نماد M برای نشان دادن رژیمی بودن میانگین متغیر وابسته.

$$y_t = I + \sum_{i=1}^p A_i y_{t-i} + \varepsilon_t \rightarrow \begin{cases} I & = f(s_t) \rightarrow MSI \\ A_i & = f(s_t) \rightarrow MSA \\ var(\varepsilon_t) & = f(s_t) \rightarrow MSH \\ \mu_y & = f(s_t) \rightarrow MSM \end{cases} \quad (2)$$

برای نشان دادن تعداد رژیم‌ها از نماد n استفاده می‌شود؛ لذا یک مدل با تعداد n رژیم و تعداد p وقفه خودرگرسیون و تعداد q وقفه متغیر توضیحی با نماد $MS(n)_{ARX}(p, q)$ نشان داده می‌شود. با ترکیب حالات مختلف مدل چرخشی مارکوف، مدل‌های مختلفی از الگوی چرخشی مارکوف پدید می‌آید (کازرونی و همکاران، ۱۳۹۰).

۲-۴. الگوی رگرسیونی برای برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی

به منظور بررسی و تعیین ضریب فزاینده سیاست مالی، معادله رگرسیونی ۳ که توسط هال^۱ (۲۰۰۹) ارائه شده تصریح می گردد.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = m_Z \frac{F_t - F_{t-1}}{y_{t-1}} + k_Z + \varepsilon_t \quad (3)$$

در معادله ۳، y_t تولید ناخالص داخلی، F_t متغیری که سیاست مالی دولت (مخارج دولت و یا مالیات) را نشان می دهد، k_Z جزء ثابت مدل و m_Z نیز ضریب فزاینده مخارج دولت است.

الگوی معرفی شده توسط هال (۲۰۰۹) را در قالب یک مدل چرخشی مارکوف بسط داده اند. هدف از این کار امکان برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی در شرایط مختلف اقتصادی بود؛ لذا الگوی استفاده شده در مطالعه حاضر الهام گرفته از ارین^۲ و همکاران (۲۰۱۵) است.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_F \frac{F_t - F_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (4)$$

در الگوی ۴، همان رشد اقتصاد و به عنوان متغیر وابسته، μ میانگین متغیر رشد اقتصادی و به عنوان عرض از مبدأ الگو و تابعی از رژیم ها (S_i)، همچنین $\left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n}$ قسمت خودرگرسیون الگو و تابعی از رژیم های معادله چرخشی مارکوف و $\frac{F_t - F_{t-1}}{y_{t-1}}$ نسبت تغییرات متغیر سیاست مالی (مخارج و یا مالیات) به تولید ناخالص داخلی و متغیر توضیحی مدل و تابعی از رژیم های الگو است. ضریب برآورد شده برای متغیر مذکور که با m_F مشخص شده، نشان دهنده ضریب فزاینده سیاست مالی است که تابعی از رژیم هاست. $\varepsilon_t(S_i)$ جزء اخلاص الگوی مذکور بوده که واریانس آن تابعی از رژیم ها است.

۳-۴. الگوهای تجربی و داده های مورد استفاده

مالیات های مستقیم و غیرمستقیم به انواع مختلف خود تقسیم و تفکیک می شوند تا به بررسی ضریب فزاینده اجزای تشکیل دهنده مالیات های مستقیم و غیرمستقیم پرداخته شود.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_{INT} \frac{INT_t - INT_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (5)$$

در معادله ۵، INT (Income taxes) نشان دهنده مالیات بر درآمد و به عنوان یکی از اجزای تشکیل دهنده مالیات های مستقیم است.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_{CT} \frac{CT_t - CT_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (6)$$

در معادله فوق، CT (Corporate tax) نشان‌دهنده مالیات بر اشخاص حقوقی و یکی از اجزای تشکیل‌دهنده مالیات‌های مستقیم است.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_{CIT} \frac{WT_t - WT_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (7)$$

در معادله ۷، WT (Wealth tax) نشان‌دهنده مالیات بر ثروت و یکی از اجزای تشکیل‌دهنده مالیات‌های مستقیم است.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_{IMT} \frac{IMT_t - IMT_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (8)$$

در معادله ۸، IMT (Import tax) نشان‌دهنده مالیات بر ثروت و یکی از اجزای تشکیل‌دهنده مالیات‌های غیرمستقیم است.

$$\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} = \mu(S_i) + \sum_{t=1}^n \left(\frac{y_t - y_{t-1}}{y_{t-1}} \right)_{t-n} (S_i) + m_{CST} \frac{CST_t - CST_{t-1}}{y_{t-1}} (S_i) + \varepsilon_t(S_i) \quad (9)$$

در معادله ۹، CST (Consumption and Sales tax) نشان‌دهنده مالیات بر کالاها و خدمات و یکی از اجزای تشکیل‌دهنده مالیات‌های غیرمستقیم است.

در معادلات ۵، ۶ و ۷، به ترتیب به برآورد ضریب فزاینده مالیات بر درآمد، ضریب فزاینده مالیات بر اشخاص حقوقی و ضریب فزاینده مالیات بر ثروت پرداخته شد. سپس با تقسیم کل مالیات‌های غیرمستقیم به مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات، الگوهای ۸ و ۹ برای برآورد ضریب فزاینده مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات تصریح شدند.

قابل ذکر است که تمامی داده‌های این مطالعه از بانک مرکزی، بانک اطلاعات و سری‌های زمانی گردآوری شده‌اند. داده‌های مورد استفاده در این تحقیق به صورت فصلی و در بازه زمانی ۱۳۷۲:۱ تا ۱۴۰۱:۴ و به قیمت پایه سال ۱۳۹۰ هستند و همگی با استفاده از روش $TRAMO/SEATS$ تعدیل فصلی شده‌اند.

۵. نتایج تجربی پژوهش

مطابق روش انتخاب مدل بهینه در رهیافت چرخشی مارکوف، در نخستین گام باید رابطه غیرخطی بین متغیرهای الگو ارزیابی شود که برای این منظور از آزمون نسبت راست‌نمایی استفاده شده است. نتایج آزمون مذکور نشان داد که در هر ۵ الگوی استفاده‌شده در مطالعه حاضر، ارتباط بین متغیرهای مورد استفاده در سطح

معناداری پنج درصد غیرخطی است؛ لذا مدل چرخشی مارکوف برای بررسی رابطه بین متغیرها نسبت به مدل‌های خطی ترجیح داده می‌شود.^۱

۵-۱. روند درآمدهای مالیاتی طی دوره ۱۳۷۲ تا ۱۴۰۱

۵-۱-۱. درآمدهای مالیاتی اشخاص حقوقی:

چند نکته مهم درباره روند مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی وجود دارد که در ادامه توضیح داده می‌شود.

(۱) **رشد تدریجی در دهه ۱۳۷۰:** از ابتدای سال ۱۳۷۲ تا حدود سال ۱۳۸۰، درآمدهای مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی به‌طور نسبی ثابت بوده اما روندی صعودی با نوسانات کوچک داشته است. این دوره نشان‌دهنده تلاش‌های ابتدایی برای بهبود سیستم مالیاتی است، اما هنوز رشد قابل توجهی در درآمدهای مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی مشاهده نمی‌شود.

(۲) **رشد محسوس در دهه ۱۳۸۰:** از اوایل دهه ۱۳۸۰، رشد درآمدهای مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی بیشتر شده و درآمد مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی در هر سه ماهه به‌طور قابل ملاحظه‌ای افزایش یافته است. برای مثال، در سال ۱۳۸۴ رشد درآمدها به‌طور چشمگیری شتاب می‌گیرد. این افزایش می‌تواند ناشی از تغییرات در سیاست‌های مالیاتی و همچنین افزایش در تولید ناخالص داخلی و تورم باشد.

(۳) **افزایش ناگهانی در برخی سه ماهه‌ها:** در بعضی از دوره‌ها، به‌ویژه در سه ماهه‌های چهارم، افزایش‌های ناگهانی دیده می‌شود. این امر می‌تواند به دلیل تسویه حساب شرکت‌ها و پایان سال مالی باشد که اغلب به افزایش درآمدهای مالیاتی دولت منجر می‌شود.

(۴) **تأثیر تورم و نوسانات اقتصادی در دهه ۱۳۹۰:** از سال‌های ۱۳۹۰ به بعد، افزایش نرخ تورم و تغییرات اقتصادی بیشتر بر درآمدهای مالیاتی تأثیر گذاشته است. در این دوره، درآمدهای مالیاتی به شدت افزایش یافته و برخی سال‌ها (مثل ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸) افزایش‌های چشمگیری داشته است. این امر ممکن است به دلیل افزایش نرخ‌های مالیات و یا تورم اقتصادی باشد که ارزش اسمی درآمدهای مالیاتی را بیشتر کرده است.

(۵) **افزایش قابل توجه سال‌های اخیر:** در سال‌های پایانی دهه ۱۳۹۰ و آغاز دهه ۱۴۰۰، رشد شدیدی در درآمدهای مالیاتی مشاهده می‌شود؛ به‌ویژه در سه ماهه‌های دوم و سوم ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱، درآمدهای مالیاتی به ترتیب به مقادیر ۲۷۶،۰۰۰ و ۳۷۴،۰۰۰ میلیارد ریال رسیده‌اند. این افزایش ناشی از تورم بالا و اصلاحات مالیاتی است.

۱. به منظور رعایت اختصار، از گزارش نتایج آزمون غیرخطی برای هر پنج مدل خودداری شده است. نتایج آزمون دیکی-فولر تعمیم یافته و کاپی. اس. اس. نیز حاکی از مانا بودن تمامی متغیرهای مورد استفاده در تحقیق حاضر است که از گزارش آن‌ها نیز در متن مقاله اجتناب شده است.

۵-۱-۲. مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

تحلیل روند این متغیر در ایران می‌تواند عوامل متعددی مانند وضعیت اقتصادی، تورم، قوانین مالیاتی و سیاست‌های دولت را بازتاب دهد. در ادامه، به بررسی تغییرات در درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی در ایران و علل احتمالی افزایش‌ها و کاهش‌های آن پرداخته می‌شود.

(۱) دهه ۱۳۷۰

در دهه ۱۳۷۰، درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی رشد ملایمی را تجربه کردند. این رشد تا حد زیادی ناشی از موارد زیر بود:

- رشد اقتصادی آرام: اقتصاد ایران در دهه ۱۳۷۰ به دلیل دوران پس از جنگ ایران و عراق، در حال بازیابی بود. این رشد اقتصادی هرچند کند بود، ولی باعث افزایش درآمدها و به تبع آن درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی شد.
- تورم کنترل‌شده نسبی: در این دهه، نرخ تورم نسبتاً کنترل‌شده بود و افزایش درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی بیشتر به دلیل رشد اقتصادی و افزایش پایه مالیاتی بود.
- قوانین مالیاتی ثابت و پایدار: در دهه ۱۳۷۰، تغییرات زیادی در قوانین مالیاتی صورت نگرفت که این مسئله به ثبات مالیاتی و در نتیجه پیش‌بینی‌پذیری درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی کمک کرد.

(۲) دهه ۱۳۸۰

در دهه ۱۳۸۰ شاهد افزایش قابل توجهی در درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی هستیم. این افزایش به دلایل زیر رخ داده است:

- رونق نفتی و رشد اقتصادی: به دلیل افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی، درآمدهای نفتی ایران به شدت افزایش یافت و این مسئله موجب رشد اقتصادی و رونق نسبی در بخش‌های مختلف اقتصادی شد. این رونق، توان مالی و درآمد افراد را افزایش داد و در نتیجه، درآمدهای مذکور نیز رشد کرد.
- تورم فزاینده: افزایش نقدینگی و فشار تورمی در این دهه موجب شد قیمت کالاها و خدمات افزایش یابد که به طور غیرمستقیم باعث افزایش درآمد اسمی و در نتیجه درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی شد.
- اصلاحات مالیاتی: در دهه ۱۳۸۰ اصلاحاتی در قوانین مالیاتی صورت گرفت، از جمله تلاش برای بهبود نظام جمع‌آوری مالیات و افزایش پوشش مالیاتی. این اصلاحات موجب افزایش درآمدهای مذکور شد.

(۳) دهه ۱۳۹۰

در دهه ۱۳۹۰ نوسانات شدیدی در درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی مشاهده می‌شود. این تغییرات عمدتاً به عوامل زیر برمی‌گردد:

- تحریم‌های بین‌المللی و رکود اقتصادی: تحریم‌های اقتصادی علیه ایران، به ویژه تحریم‌های نفتی، باعث رکود اقتصادی شدید و کاهش درآمدهای ارزی شد. این رکود بر درآمد افراد و شرکت‌ها تأثیر منفی گذاشت و رشد درآمدهای مذکور را کند کرد.

- افزایش شدید تورم: به دنبال کاهش ارزش پول ملی، تورم شدیدی در اقتصاد ایران رخ داد. این تورم موجب شد درآمدهای اسمی افزایش یابد و در نتیجه درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی به شکل اسمی افزایش یافت، هرچند قدرت خرید واقعی کاهش یافت.
- اصلاحات مالیاتی و گسترش پایه مالیاتی: دولت تلاش کرد تا با اصلاحات در سیستم مالیاتی و افزایش شفافیت، فرارهای مالیاتی را کاهش دهد و پایه مالیاتی را گسترش دهد.

۴) دوره اخیر (۱۳۹۸ تا ۱۴۰۱)

در سال‌های اخیر (تا ۱۴۰۱) شاهد افزایش چشمگیر درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی هستیم که عوامل آن به صورت زیر است:

- تورم بی‌سابقه و افزایش قیمت‌ها: در این سال‌ها، نرخ تورم به شدت بالا رفت و موجب افزایش درآمد اسمی افراد شد که مستقیماً به افزایش درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی انجامید.
- کاهش درآمدهای نفتی و اتکای بیشتر به مالیات: با توجه به کاهش شدید درآمدهای نفتی به دلیل تحریم‌ها، دولت به ناچار به منابع غیرنفتی از جمله مالیات روی آورد. این مسئله باعث شد تلاش‌ها برای بهبود جمع‌آوری مالیات‌ها از جمله درآمدهای مالیاتی اشخاص حقیقی افزایش یابد.
- افزایش پوشش مالیاتی و اصلاح نظام مالیاتی: دولت تلاش کرد تا با اصلاحات بیشتر، مانند افزایش شفافیت مالی، فرار مالیاتی را کاهش دهد و درآمدهای مالیاتی را بیشتر کند. این اصلاحات شامل استفاده از ابزارهای دیجیتال برای نظارت بهتر بر درآمدها نیز بود.

۵-۳. مالیات بر ثروت

داده‌های موجود نشان می‌دهد که درآمدهای مالیات بر ثروت در ایران طی سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۹ روندی رو به رشد داشته‌اند، اما این رشد دارای نوساناتی است که به دلایل مختلف اقتصادی، سیاسی و تورمی رخ داده است. در ادامه، روند و عوامل مؤثر بر تغییرات درآمدهای مالیات بر ثروت در این بازه زمانی، به تفکیک دوره‌ها، تحلیل می‌شود.

سال‌های ۱۳۷۲ تا ۱۳۷۹: رشد تدریجی با افزایش آهسته

در این دوره درآمدهای مالیات بر ثروت به طور تدریجی افزایش یافته است، اما این رشد آرام و بدون نوسانات شدید بوده است. عوامل مؤثر در این دوره شامل بازسازی پس از جنگ ایران و عراق و همچنین تورم پایین‌تر نسبت به دهه‌های بعد است.

سال‌های ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۷: رشد سریع و نوسانات محدود

در این دوره درآمدهای مالیات بر ثروت رشد قابل توجهی داشته و در مقایسه با دوره قبل، نرخ رشد بیشتری را تجربه کرده است. از دلایل این امر می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- افزایش قیمت نفت و درآمدهای نفتی: به دلیل رشد قیمت جهانی نفت، اقتصاد ایران رونق یافت و ارزش دارایی‌های مردم به‌ویژه املاک افزایش یافت که این موضوع بر مالیات بر ثروت تأثیر داشت.
- تورم بالا و اصلاحات مالیاتی: با رشد نقدینگی و تورم ناشی از افزایش درآمد نفتی، ارزش دارایی‌ها به‌طور قابل توجهی افزایش یافت و دولت نیز برخی اصلاحات مالیاتی برای افزایش درآمدهای مالیاتی انجام داد.

سال‌های ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲: افزایش نوسانات و رشد در اثر تحریم‌ها

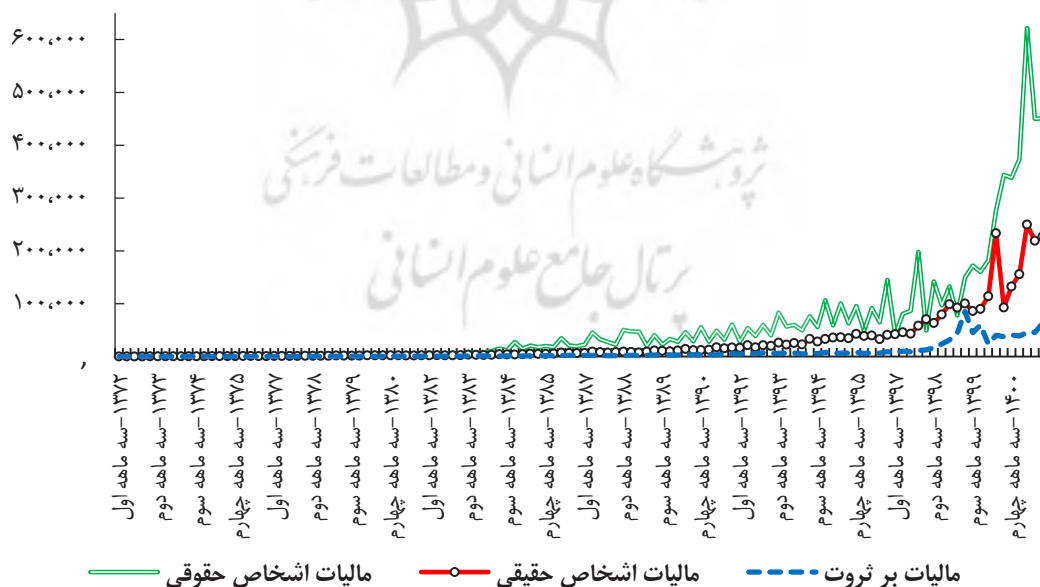
در این دوره نوسانات اقتصادی ناشی از اعمال تحریم‌های بین‌المللی و کاهش ارزش پول ملی ایران به‌طور مستقیم بر درآمدهای مالیات بر ثروت تأثیر گذاشت.

سال‌های ۱۳۹۳ تا ۱۳۹۶: رشد نسبی و تثبیت نسبی درآمدها

در این دوره رشد درآمدهای مالیات بر ثروت نسبتاً پایدارتر و با شیب ملایم‌تری نسبت به دوره‌های قبلی ادامه یافت. ثبات نسبی اقتصادی و تأثیرات کاهش نرخ تورم از مهم‌ترین عوامل این اتفاق به شمار می‌آیند.

سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۱: افزایش شدید درآمدهای مالیات بر ثروت

این دوره با جهش بسیار شدید در درآمدهای مالیات بر ثروت همراه است که به‌ویژه در سال ۱۳۹۹ به بعد به اوج خود رسیده است. تورم بسیار بالا و کاهش شدید ارزش ریال، سیاست‌های جدید مالیاتی و افزایش فشار دولت برای تأمین منابع مالی و رشد نجومی در قیمت دارایی‌ها به‌ویژه املاک و ارز از مهم‌ترین عوامل این موضوع است.

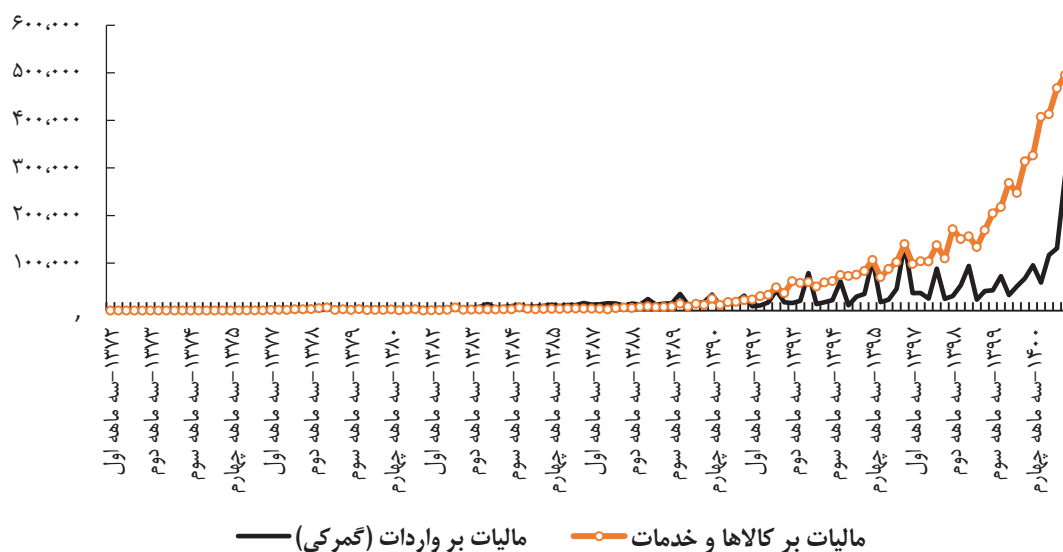
نمودار ۱. روند مالیات‌های مستقیم به تفکیک اجزا

۵-۱-۴. مالیات بر واردات

- **افزایش تدریجی و نوسانات تا سال ۱۳۸۵:** در دهه ۱۳۷۰، مالیات بر واردات به تدریج افزایش یافت. مثلاً از ۲۶۴,۱ میلیارد ریال در سه ماهه اول سال ۱۳۷۲ به ۲,۰۴۸,۲ میلیارد ریال در سه ماهه چهارم سال ۱۳۷۸ رسید. این افزایش نشان‌دهنده رشد واردات و سیاست‌های مالیاتی متناسب با افزایش مبادلات تجاری است.
- **رشد قابل توجه از ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰:** از سال ۱۳۸۵، مالیات بر واردات جهش قابل توجهی داشت، به طوری که در پایان سال ۱۳۸۹ به ۳۵,۱۳۹,۵ میلیارد ریال رسید. این رشد ناشی از سیاست‌های جدید مالیاتی، افزایش نرخ ارز و رشد حجم واردات بوده است.
- **نوسانات و افت تا ۱۳۹۵:** پس از سال ۱۳۹۰، میزان مالیات بر واردات دچار نوسانات متعددی شد و در برخی دوره‌ها با کاهش مواجه گردید. مثلاً در سال‌های ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳، کاهش‌هایی نسبت به اوج دهه قبل دیده می‌شود. افت اقتصادی، تحریم‌ها و کاهش ارزش واردات ممکن است از دلایل این کاهش‌ها باشد.
- **افزایش چشمگیر از ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱:** از سال ۱۳۹۶ به بعد، مالیات بر واردات دوباره روند صعودی به خود گرفت و در سه ماهه چهارم سال ۱۴۰۱ به ۲۸۳,۹۰۰ میلیارد ریال رسید. این رشد شدید احتمالاً ناشی از نوسانات نرخ ارز، تورم و افزایش قیمت کالاهای وارداتی است.

۵-۱-۵. مالیات بر کالاها و خدمات

- **رشد تدریجی در دهه ۱۳۷۰:** مالیات بر کالاها و خدمات نیز از سال ۱۳۷۲ روند افزایشی نسبتاً آرامی داشت و از ۷۰,۱ میلیارد ریال در سه ماهه اول ۱۳۷۲ به ۶,۶۲۸,۰ میلیارد ریال در پایان دهه رسید. رشد تدریجی این مالیات نشان از افزایش سطح مصرف کالاها و خدمات و توسعه مبادلات اقتصادی دارد.
- **افزایش سریع در دهه ۱۳۸۰:** از اوایل دهه ۱۳۸۰، مالیات بر کالاها و خدمات به شدت افزایش یافت و در سال ۱۳۸۹ به ۱۴,۶۵۴,۵ میلیارد ریال رسید. این رشد نمایانگر رشد مصرف داخلی، گسترش خدمات و همچنین افزایش نرخ‌های مالیاتی برای کالاها و خدمات مختلف است.
- **افزایش شتاب‌دار در دهه ۱۳۹۰ تا ۱۴۰۱:** از سال ۱۳۹۰ به بعد، مالیات بر کالاها و خدمات همچنان به رشد خود ادامه داد. در سه ماهه چهارم ۱۴۰۱، این مالیات به ۴۹۵,۰۰۰ میلیارد ریال رسید که نشان‌دهنده رشد بالای مالیات‌ها به دلیل تورم و افزایش قیمت‌ها، تغییر سیاست‌های مالیاتی و افزایش مصرف کالاها و خدمات است.

نمودار ۲. روند مالیات‌های غیرمستقیم به تفکیک اجزا

۲-۵. ضریب فزاینده مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی طی ادوار تجاری

مدل $MSIAH(3) - AR(2)$ با سه رژیم و دو وقفه به عنوان مدل بهینه و مناسب برای الگوی شماره ۵ انتخاب شد که نتایج حاصل از تخمین این مدل در جدول ۱ گزارش شده است:

جدول ۱. نتایج تخمین الگوی ۵، مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	ارزش احتمال
$CONSTANT(0)$	-۰/۰۱۸	۰/۰۰۹	-۲/۱۳۰	۰/۰۳۶
$CONSTANT(1)$	۰/۰۰۹	۰/۰۰۲	۴/۱۵۰	۰/۰۰۰
$CONSTANT(2)$	۰/۰۴۸	۰/۰۰۹	۵/۶۵۰	۰/۰۰۰
$INT_t(0)$	۰/۰۴۸	۰/۰۳۴	۱/۴۲۰	۰/۱۵۸
$INT_t(1)$	-۰/۰۵۳	۰/۰۲۶	-۲/۰۸۰	۰/۰۴۰
$INT_t(2)$	-۰/۱۰۱	۰/۰۴۳	-۲/۳۶۰	۰/۰۲۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

عرض از مبدأ رژیم صفر منفی و مقدار -۰/۰۱۸ است که نشان‌دهنده دوره رکود و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی پایین است. رژیم اول با عرض از مبدأ ۰/۰۰۹ بیانگر دوره رونق متوسط و رژیم دوم با عرض از مبدأ ۰/۰۴۸ معرف دوره رونق بالاست.

ضریب فزاینده مالیات بر درآمد (ضریب متغیر int_t) در رژیم رکود مثبت و غیرمعتادار و در رژیم رونق بالا منفی و معتادار است؛ به نحوی که ضریب فزاینده در رژیم رکود، رونق متوسط و رونق بالا به ترتیب تقریباً برابر با

۱. برای رعایت اختصار، از گزارش تمامی نتایج مدل چرخشی مارکوف خودداری شده و صرفاً نتایج عرض از مبدأ رژیم‌ها و ضریب فزاینده سیاست مالی ذکر شده است.

۰/۴۸، ۰/۵۳- و ۰/۱۰۱- درصد است. این بدان معناست که با افزایش ۱ درصدی مالیات بر درآمد، رشد اقتصادی در رژیم‌های رکود و رونق بالا به ترتیب به میزان ۰/۴۸ درصد افزایش و ۰/۱۰۱ درصد کاهش می‌یابد. لذا دو نکته اصلی از نتایج جدول ۱ استنباط می‌شود:

۱. قدر مطلق ضریب فزاینده مالیات بر درآمد در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است. ۲. ضریب فزاینده مالیات بر درآمد در رژیم رکود مثبت و غیرمعدار و در دوره رونق بالا منفی و معنادر است. برای مثال، باوم و همکاران (۲۰۱۲) برای کشور کانادا نشان دادند که ضریب فزاینده مالیات در دوره رکود و رونق به‌ترتیب مثبت و منفی است.

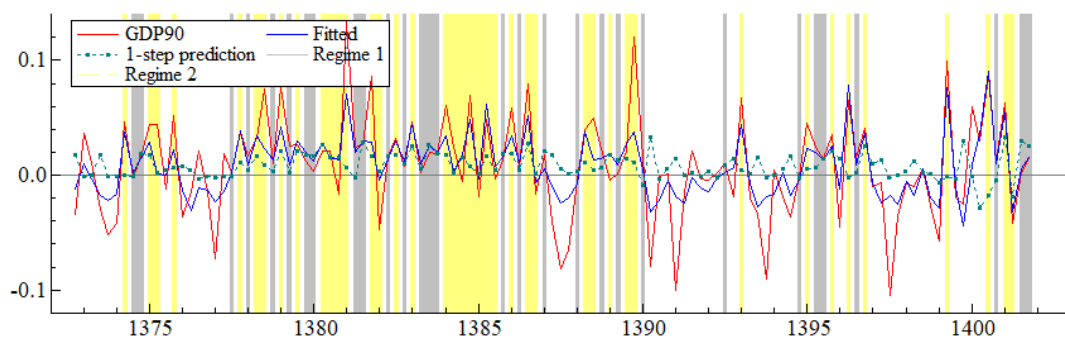
جدول ۲ احتمال انتقال بین رژیم‌ها و احتمال ماندگاری هر رژیم را نشان می‌دهد. قطر این ماتریس در حقیقت ماندگاری در هر رژیم را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج این جدول، ماندگاری در رژیم‌های صفر، یک و دو به ترتیب برابر با ۷۵ و ۱۷ و ۳۵ درصد است. این بدان معناست که رژیم رکودی در این الگو بیشترین پایداری را دارد.

جدول ۲. ماتریس احتمال انتقال در رژیم‌های الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

رژیم	<i>REGIME(0)</i>	<i>REGIME(1)</i>	<i>REGIME(2)</i>
<i>REGIME(0)</i>	۰/۷۵۴	۰/۱۳۱	۰/۲۰۵
<i>REGIME(1)</i>	۰/۰۸۱	۰/۱۷۷	۰/۳۵۱
<i>REGIME(2)</i>	۰/۱۶۶	۰/۶۹۲	۰/۴۴۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۳ روند رشد اقتصادی و رژیم‌های استخراجی مدل را نشان می‌دهد. مطابق این نمودار، در الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی سه رژیم شناسایی شده است؛ به نحوی که رژیم به اصطلاح صفر (ناحیه سفیدرنگ) مربوط به فصل‌هایی است که رشد اقتصادی در تعامل با مالیات بر اشخاص حقیقی کاهش یافته و مربوط به دورانی است که در این الگو رکود بر وضعیت اقتصادی حاکم باشد و رژیم به اصطلاح یک (ناحیه خاکستری‌رنگ) مربوط به فصل‌هایی است که رشد اقتصادی در یک وضعیت باثباتی قرار گرفته و رژیم به اصطلاح دو (ناحیه زردرنگ) مربوط به فصل‌هایی که رشد اقتصادی در این الگو بیشترین رشد را داشته است.

نمودار ۳. رژیم‌های استخراج‌شده در الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی

۳-۵. ضریب فزاینده مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی طی ادوار تجاری

مدل $AR(1) - MSIAH(3)$ با سه رژیم و یک وقفه به عنوان مدل بهینه و مناسب برای الگوی ۶ انتخاب شد که نتایج حاصل از تخمین مدل مدنظر در جدول ۳ گزارش شده است:

جدول ۳. نتایج تخمین الگوی ۶، مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی

ارزش احتمال	آماره t	انحراف معیار	ضریب	متغیر
۰/۰۴۶	-۲/۰۲۰	۰/۰۱۰	-۰/۰۲۰	$Constant(0)$
۰/۰۰۳	۳/۰۸۰	۰/۰۰۵	۰/۰۱۶	$Constant(1)$
۰/۰۰۰	۳/۹۸۰	۰/۰۱۱	۰/۰۴۴	$Constant(2)$
۰/۳۴۹	۰/۹۴۰	۰/۰۳۶	۰/۰۳۳	$ct_t(0)$
۰/۰۰۰	۳/۶۵۰	۰/۰۱۳	۰/۰۴۹	$ct_t(1)$
۰/۰۳۳	۲/۱۶۰	۰/۰۴۵	۰/۰۹۷	$ct_t(2)$

(منبع: یافته‌های پژوهش)

عرض از مبدأ رژیم صفر منفی و مقدار $-۰/۰۲۰$ است که نشان‌دهنده دوره رکود و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی پایین است. رژیم اول با عرض از مبدأ $۰/۰۱۶$ بیانگر دوره رونق پایین و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی متوسط است و رژیم دوم نیز با مقدار مثبت و بزرگ‌ترین مقدار عرض از مبدأ در بین رژیم‌های دیگر با مقدار $۰/۰۴۴$ نشان‌دهنده رژیم با رونق بالا و یا رژیم با وضعیت رشد اقتصادی بالا در الگوی مورد استفاده است. ضریب فزاینده مالیات بر اشخاص حقوقی (ضریب متغیر ct_t) در هر سه رژیم رکود، رونق متوسط و رونق بالا مثبت است. (در رژیم صفر غیرمعمدار و در دو رژیم دیگر معنادار است.) به نحوی که ضریب فزاینده در رژیم رکودی، رونق متوسط و رونق بالا به ترتیب تقریباً برابر با $۰/۰۳۳$ ، $۰/۰۴۹$ و $۰/۰۹۷$ درصد است. دو نکته اصلی از نتایج جدول بالا استنباط می‌شود:

۱. ضریب فزاینده مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی در دوره رونق بالا (رژیم دو) بزرگ‌تر از رژیم دوره رکود (رژیم صفر) است. ۲. ضریب فزاینده مالیات بر اشخاص حقوقی در هر سه رژیم مثبت و معنادار است. با وجود اینکه انتظار بر تأثیر منفی مالیات بر رشد اقتصادی است، اما نتیجه مذکور در سایر مطالعات نیز قابل مشاهده است، برای مثال، باوم و همکاران ۲۰۱۲، برای کشور ژاپن به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده شوک مثبت مالیات‌ها هم در دوره رکود و هم در دوره رونق مثبت است و مقدار آن در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است. این محققان برای کشور انگلستان نیز به نتیجه مشابهی دست یافتند و نشان دادند که ضریب فزاینده مالیات‌ها در دوره رکود مثبت و در دوره رونق صفر است.

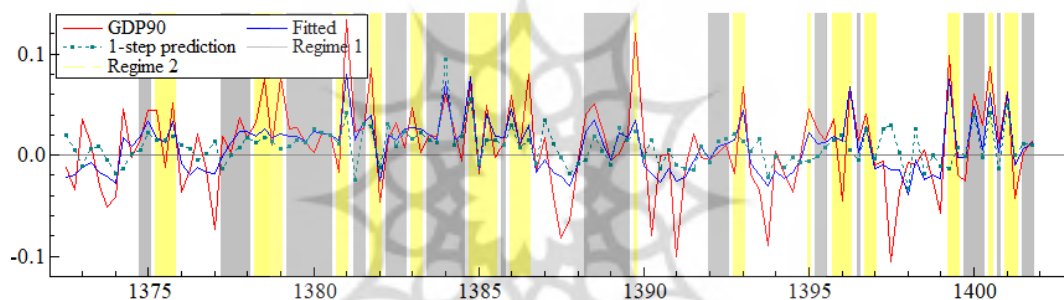
جدول ۴ احتمال انتقال بین رژیم‌ها و احتمال ماندگاری هر رژیم را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج این جدول، ماندگاری در رژیم‌های صفر، یک و دو به ترتیب برابر با ۸۲ و ۵۵ و ۴۹ درصد است. این بدان معناست که رژیم رکودی در این الگو بیشترین پایداری را دارد.

جدول ۴. ماتریس احتمال انتقال در رژیم‌های الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی

رژیم	REGIME(0)	REGIME(1)	REGIME(2)
REGIME(0)	۰/۸۲۷	۰/۰۰۰	۰/۱۹۵
REGIME(1)	۰/۰۹۸	۰/۵۵۱	۰/۳۰۶
REGIME(2)	۰/۰۷۵	۰/۴۴۹	۰/۴۹۹

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۴ روند رشد اقتصادی و رژیم‌های استخراجی مدل را نشان می‌دهد. مطابق نمودار مذکور در الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی سه رژیم شناسایی شده است؛ به نحوی که رژیم به اصطلاح صفر (ناحیه سفیدرنگ) مربوط به فصل‌هایی است که رشد اقتصادی در تعامل با مالیات بر اشخاص حقوقی کاهش یافته و مربوط به دورانی است که در این الگو رکود بر وضعیت اقتصادی حاکم بوده و رژیم به اصطلاح یک (ناحیه خاکستری‌رنگ) مربوط به فصل‌هایی است که رشد اقتصادی در وضعیتی با ثبات قرار گرفته و رژیم به اصطلاح دو (ناحیه زردرنگ) مربوط به فصل‌هایی که رشد اقتصادی در این الگو بیشترین افزایش را داشته است.

نمودار ۴. رژیم‌های استخراج شده در الگوی مالیات بر درآمد اشخاص حقوقی

۴-۵. ضریب فزاینده مالیات بر ثروت طی ادوار تجاری

مدل $MSMH(3) - AR(2)$ با سه رژیم و دو وقفه به عنوان مدل بهینه و مناسب برای الگوی ۷ انتخاب شد که نتایج حاصل از تخمین مدل مدنظر در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. نتایج تخمین الگوی ۷، مالیات بر ثروت

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	ارزش احتمال
Constant(0)	-۰/۰۰۵	۰/۰۲۲	-۰/۲۳۰	۰/۸۱۹
Constant(1)	۰/۰۳۹	۰/۰۲۰	۱/۸۹۰	۰/۰۶۲
Constant(2)	۰/۰۲۳	۰/۰۱۴	۱/۷۰۰	۰/۰۹۲
$wt_t(0)$	۰/۰۲۷	۰/۰۴۲	۶/۶۵۰	۰/۰۰۰
$wt_t(1)$	-۰/۰۳۹	۰/۰۱۱	-۳/۴۰۰	۰/۰۰۱
$wt_t(2)$	-۰/۰۳۵	۰/۰۳۱	-۱/۱۵۰	۰/۲۵۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

عرض از مبدأ رژیم صفر منفی و مقدار -0.005 است که نشان‌دهنده دوره رکود و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی پایین است. رژیم اول با عرض از مبدأ 0.039 بیانگر دوره رونق بالا و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی بالاست و رژیم دوم نیز با مقدار مثبت و مقدار عرض از مبدأ 0.023 نشان‌دهنده رژیم با متوسط در الگوی مورد استفاده است.

ضریب فزاینده مالیات بر ثروت (ضریب متغیر wt_t) در رژیم رکود مثبت و معنادار و در دوره‌های رونق منفی و معنادار است. به‌نحوی که ضریب فزاینده در رژیم رکودی، رونق متوسط و رونق بالا تقریباً به‌ترتیب برابر با 0.027 ، -0.039 و -0.035 درصد است. لذا دو نکته اصلی از نتایج جدول ارائه‌شده در بالا استنباط می‌شود: ۱. قدر مطلق ضریب فزاینده مالیات بر ثروت در دوره رونق بزرگ‌تر از رژیم دوره رکود است. ۲. ضریب فزاینده مالیات بر ثروت در رژیم رکود مثبت و در رونق منفی است.

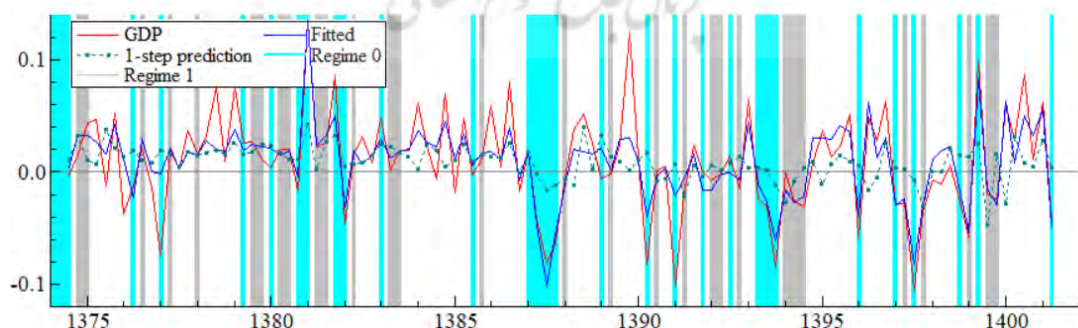
جدول ۶ احتمال انتقال بین رژیم‌ها و احتمال ماندگاری هر رژیم را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج این جدول، ماندگاری در رژیم‌های صفر، یک و دو به‌ترتیب برابر با ۷۵ و ۱۷ و ۴۴ درصد است؛ این بدان معناست که رژیم رکودی در این الگو بیشترین پایداری را دارد.

جدول ۶. ماتریس احتمال انتقال در رژیم‌های الگوی مالیات بر درآمد ثروت

رژیم	REGIME(0)	REGIME(1)	REGIME(2)
REGIME(0)	۰/۷۵۴	۰/۱۳۱	۰/۲۰۵
REGIME(1)	۰/۰۸۱	۰/۱۷۷	۰/۳۵۱
REGIME(2)	۰/۱۶۶	۰/۶۹۲	۰/۴۴۴

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۵ روند رشد اقتصادی و رژیم‌های استخراجی مدل را نشان می‌دهد و مطابق آن، در الگوی مالیات بر ثروت سه رژیم شناسایی شده که عبارت‌اند از: رژیم به‌اصطلاح صفر (ناحیه آبی‌رنگ) و رژیم به‌اصطلاح یک (ناحیه خاکستری‌رنگ) و رژیم به‌اصطلاح دو (ناحیه سفیدرنگ).

نمودار ۵. رژیم‌های استخراج‌شده در الگوی مالیات بر ثروت

۵-۵. ضریب فزاینده مالیات بر واردات طی ادوار تجاری

مدل $AR(2) - MSMAH(3)$ ، با سه رژیم و دو وقفه به عنوان مدل بهینه و مناسب برای الگوی ۸ انتخاب شد که نتایج حاصل از تخمین مدل مورد نظر در جدول ۷ گزارش شده است.

جدول ۷. نتایج تخمین الگوی ۸، مالیات بر واردات

ارزش احتمال	آماره t	انحراف معیار	ضریب	متغیر
۰/۰۰۲	-۳/۱۷۰	۰/۰۰۳	-۰/۰۰۹	$Constant(0)$
۰/۶۶۵	۰/۴۳۵	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰۲	$Constant(1)$
۰/۰۰۰	۵۷/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۵۱	$Constant(2)$
۰/۰۰۰	۱۰/۷۰۰	۰/۰۰۱۶	۰/۰۱۷۰	$imt_t(0)$
۰/۰۰۰	۴۵/۵۰۰	۰/۰۰۲	۰/۰۹۱	$imt_t(1)$
۰/۰۰۰	-۶/۵۰۰	۰/۰۰۲	-۰/۰۱۲	$imt_t(2)$

(منبع: یافته‌های پژوهش)

عرض از مبدأ رژیم صفر منفی و مقدار $-۰/۰۰۹$ است که نشان‌دهنده دوره رکود است. رژیم اول با عرض از مبدأ $۰/۰۰۰۲$ بیانگر دوره رونق پایین است و رژیم دوم نیز با مقدار مثبت و بزرگ‌ترین مقدار عرض از مبدأ در بین رژیم‌های دیگر با مقدار $۰/۰۵۱$ نشان‌دهنده رژیم با رونق بالا و یا رژیم با وضعیت رشد اقتصادی بالا در الگوی مورد استفاده است.

ضریب فزاینده مالیات بر واردات (ضریب متغیر imt_t) در رژیم رکود و رونق متوسط مثبت و در دوره رونق منفی است؛ به نحوی که ضریب فزاینده در رژیم رکود، رونق متوسط و رونق بالا به ترتیب تقریباً برابر با $۰/۰۱۷$ ، $۰/۰۹۱$ و $-۰/۰۱۲$ درصد است. دو نکته اصلی از نتایج جدول فوق استنباط می‌شود: ۱. قدر مطلق ضریب فزاینده مالیات‌های بر واردات در دوره رکود بزرگ‌تر از رژیم رونق بالاست. ۲. ضریب فزاینده مالیات بر واردات هر سه دوره معنادار است.

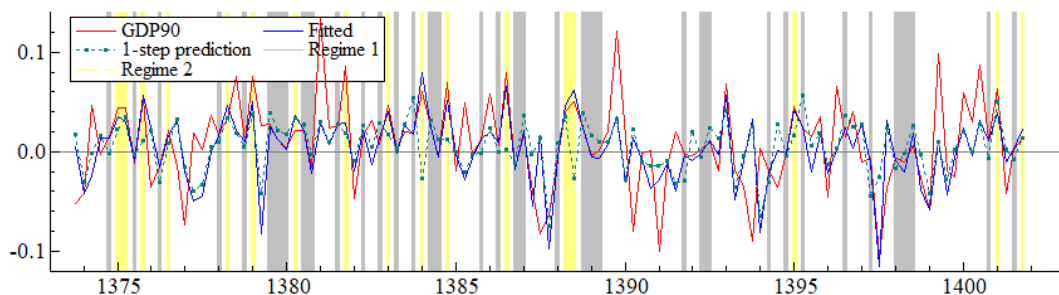
جدول ۸ احتمال انتقال بین رژیم‌ها و احتمال ماندگاری هر رژیم را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج این جدول، ماندگاری در رژیم‌های صفر، یک و دو به ترتیب برابر با ۶۵ و ۲۱ و ۱۳ درصد است. این بدان معناست که رژیم رکودی در این الگو بیشترین پایداری را دارد.

جدول ۸. ماتریس احتمال انتقال در رژیم‌های الگوی مالیات بر واردات

رژیم	$REGIME(0)$	$REGIME(1)$	$REGIME(2)$
$REGIME(0)$	۰/۶۵۸	۰/۳۹۳	۰/۴۷۰
$REGIME(1)$	۰/۳۴۲	۰/۲۱۲	۰/۳۹۸
$REGIME(2)$	۰/۰۰۰	۰/۳۹۴	۰/۱۳۲

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۶ روند رشد اقتصادی و رژیم‌های استخراجی مدل را نشان می‌دهد. مطابق این نمودار، در الگوی مالیات بر واردات سه رژیم شناسایی شده که عبارت‌اند از: رژیم به‌اصطلاح صفر (ناحیه سفیدرنگ) و رژیم به‌اصطلاح یک (ناحیه خاکستری‌رنگ) و رژیم به‌اصطلاح دو (ناحیه زردرنگ).

نمودار ۶. رژیم‌های استخراج‌شده در الگوی مالیات بر واردات

۶-۵. ضریب فزاینده مالیات بر کالاها و خدمات طی ادوار تجاری

مدل $AR(1) - MSMAH(3)$ ، با سه رژیم و یک وقفه به‌عنوان مدل بهینه و مناسب برای الگوی ۹ انتخاب شد که نتایج حاصل از تخمین آن در جدول ۹ گزارش شده است.

جدول ۹. نتایج تخمین الگوی ۹، مالیات بر کالاها و خدمات

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	ارزش احتمال
$Constant(0)$	-۰/۰۲۲	۰/۰۰۲	-۱۳/۵۰۰	۰/۰۰۰
$Constant(1)$	۰/۰۰۸	۰/۰۰۱	۱۱/۹۰۰	۰/۰۰۰
$Constant(2)$	۰/۰۲۴	۰/۰۱۰	۲/۴۳۰	۰/۰۱۷
$cst_t(0)$	۰/۰۵۵	۰/۰۰۲	۲۷/۱۰۰	۰/۰۰۰
$cst_t(1)$	۰/۰۱۰	۰/۰۰۲	۶/۸۰۰	۰/۰۰۰
$cst_t(2)$	-۰/۰۲۴	۰/۰۱۱	-۲/۱۹۰	۰/۰۳۱

(منبع: یافته‌های پژوهش)

عرض از مبدأ رژیم صفر منفی و مقدار -۰/۰۲۲ است که نشان‌دهنده دوره رکود و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی پایین است. رژیم اول با عرض از مبدأ ۰/۰۰۸ بیانگر دوره رونق پایین و یا وضعیت رژیم با رشد اقتصادی متوسط است و رژیم دوم نیز با مقدار مثبت و بزرگ‌ترین مقدار عرض از مبدأ در بین رژیم‌های دیگر با مقدار ۰/۰۲۴ نشان‌دهنده رژیم با رونق بالا و یا رژیم با وضعیت رشد اقتصادی بالا در الگوی مورد استفاده است. ضریب فزاینده مالیات‌های بر کالاها و خدمات (ضریب متغیر cst_t) در دو رژیم اول (رکود و رونق متوسط) مثبت و در رژیم آخر (رونق بالا) منفی و معنادار است. به‌نحوی که ضریب فزاینده در رژیم رکود، رونق متوسط و رونق بالا به‌ترتیب تقریباً برابر با ۰/۰۵۵، ۰/۰۱۰ و -۰/۰۲۴ درصد است. دو نکته اصلی از نتایج جدول بالا استنباط می‌شود: ۱. قدرمطلق ضریب فزاینده مالیات بر کالاها و خدمات در دوره رکود بزرگ‌تر از دوره رونق است. ۲. ضریب فزاینده مالیات بر کالاها و خدمات در دوره رکود مثبت و در دوره رونق منفی است.

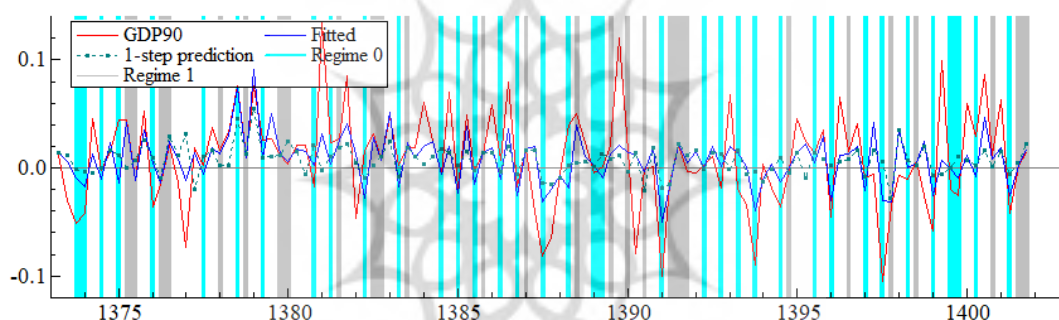
جدول ۱۰ احتمال انتقال بین رژیم‌ها و احتمال ماندگاری هر رژیم را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج این جدول، ماندگاری در رژیم‌های صفر، یک و دو به ترتیب برابر با ۱۲ و ۲۲ و ۲۴ درصد است. این بدان معناست که رژیم رونق در این الگو بیشترین پایداری را دارد.

جدول ۱۰. ماتریس احتمال انتقال در رژیم‌های الگوی مالیات بر کالاها و خدمات

رژیم	REGIME(0)	REGIME(1)	REGIME(2)
REGIME(0)	۰/۱۲۰	۰/۰۰۰	۰/۶۳۲
REGIME(1)	۰/۳۵۰	۰/۲۲۵	۰/۱۲۶
REGIME(2)	۰/۵۲۹	۰/۷۷۴	۰/۲۴۰

(منبع: یافته‌های پژوهش)

نمودار ۷ روند رشد اقتصادی و رژیم‌های استخراجی مدل را نشان می‌دهد که بر اساس آن، در الگوی مالیات بر کالاها و خدمات سه رژیم شناسایی شده که عبارت‌اند از: رژیم به اصطلاح صفر (ناحیه آبی‌رنگ) و رژیم به اصطلاح یک (ناحیه خاکستری‌رنگ) و رژیم به اصطلاح دو (ناحیه سفیدرنگ).

نمودار ۷. رژیم‌های استخراج شده در الگوی مالیات بر کالاها و خدمات

۷-۵. بحث و جمع‌بندی

جدول ۱۱ خلاصه نتایج حاصل از برآورد الگوهای ۵ تا ۹ است.

جدول ۱۱. خلاصه نتایج برآورد ضریب فزاینده درآمدهای مالیاتی

نوع مالیات	موضوع مالیات	ضریب فزاینده دوره رکود	ضریب فزاینده دوره رونق متوسط	ضریب فزاینده دوره رونق بالا	نتیجه
مستقیم	اشخاص حقیقی	۰/۰۴۸ غیرمعنادار	۰/۰۵۳ معنادار	۰/۱۰۱ معنادار	رونق بالا < رکود
	اشخاص حقوقی	۰/۰۳۳ غیرمعنادار	۰/۰۴۹ معنادار	۰/۰۹۷ معنادار	رونق بالا < رکود
	ثروت	۰/۰۲۷ معنادار	۰/۰۳۹ معنادار	۰/۰۳۵ غیرمعنادار	رونق بالا < رکود
غیرمستقیم	واردات	۰/۰۱۷۰ معنادار	۰/۰۲۱ غیرمعنادار	۰/۰۱۲ معنادار	رونق بالا > رکود
	کالاها و خدمات	۰/۰۵۵ معنادار	۰/۰۳۰ معنادار	۰/۰۲۴ معنادار	رونق بالا > رکود

(منبع: یافته‌های پژوهش)

با دقت در جدول فوق، مشخص است که در برخی دوره‌ها و برای برخی از انواع مالیات، ضریب فزاینده مالیات‌ها عددی مثبت است و این به معنای اثر مثبت درآمدهای مالیاتی بر رشد اقتصادی است. این موضوع در مطالعات مختلف داخلی و خارجی هم قابل مشاهده است که به طور مثال می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

باوم و همکاران (۲۰۱۲)، برای کشور ژاپن به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده شوک مثبت مالیات‌ها هم در دوره رکود و هم در دوره رونق مثبت است و مقدار آن در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است. همین محققان برای کشور انگلستان نیز به نتیجه مشابهی دست یافتند و نشان دادند که ضریب فزاینده مالیات‌ها در دوره رکود مثبت و در دوره رونق صفر است.

موضوع مذکور در مطالعات دیگر نیز قابل مشاهده است. در مطالعه ابونوری و زیوری مسعود (۱۳۹۳)، با افزایش یک درصدی مالیات‌ها در اقتصاد ایران، رشد اقتصادی ۰/۰۵ درصد افزایش می‌یابد. مطابق تحقیق رحمانی و همکاران (۱۳۹۷)، در رژیم تورمی پایین افزایش مالیات‌های مستقیم تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی ایران دارد. بر اسا پژوهش چهرقانی و زراءنژاد (۱۳۹۸)، مالیات بر ارزش افزوده از نرخ ۳ تا ۲۰ درصد تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی دارد. در مطالعه حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۸) ضریب فزاینده تجمعی و یا ضریب فزاینده بلندمدت برای مخارج دولت، مالیات و پرداخت‌های انتقالی به ترتیب برابر ۰/۰۳۵، ۰/۰۸ و ۰/۰۶ به دست آمده است.

همچنین به منظور مقایسه نتایج تحقیق حاضر با سایر مطالعات در این حوزه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. نتایج مطالعه خداویسی و عزتی (۱۳۹۸) نشان داد که ضریب فزاینده کل درآمدهای مالیاتی دولت در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است؛ لذا نتیجه مذکور در مطالعه حاضر صرفاً برای مالیات‌های اشخاص حقیقی حقوقی و ثروت قابل تعمیم است اما برای مالیات‌های غیرمستقیم صادق نیست. این در حالی است که باوم و همکاران (۲۰۱۲) نیز برای کشور کانادا به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده کل درآمدهای مالیاتی دولت در دوره رکود بزرگ‌تر از دوره رونق است.

۲. ضریب فزاینده مالیات‌های غیرمستقیم در رژیم رکود مثبت و در دوره رونق منفی است. این نتیجه در مطالعه باوم و همکاران (۲۰۱۲) برای کشور کانادا تکرار شده است.

۳. ضریب فزاینده مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی در رژیم رکود مثبت و معنادار و در دوره رونق بالا منفی و معنادار است. به طور مثال، باوم و همکاران (۲۰۱۲) برای کشور کانادا نشان دادند که ضریب فزاینده مالیات در دوره رکود و رونق به ترتیب مثبت و منفی است.

۴. ضریب فزاینده مالیات بر اشخاص حقوقی در هر سه رژیم مثبت و معنادار است. باوم و همکاران (۲۰۱۲) برای کشور ژاپن به این نتیجه دست یافتند که ضریب فزاینده شوک مثبت مالیات‌ها هم در دوره رکود و هم در دوره رونق مثبت است و مقدار آن در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است. آن‌ها برای کشور انگلستان نیز به نتیجه مشابهی دست یافتند و نشان دادند که ضریب فزاینده مالیات‌ها در دوره رکود مثبت و در دوره رونق صفر است.

۶. نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

برای برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی از روش هال (۲۰۰۹) استفاده شد. روش مذکور که بر پایه روش‌های رگرسیونی است با وابسته کردن رشد اقتصادی به ابزارهای سیاست مالی (نسبت تغییرات سیاست مالی به تولید ناخالص داخلی) امکان برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی را محقق می‌سازد. بر این اساس و در مطالعه حاضر نیز با در نظر گرفتن پنج الگوی مختلف به موشکافی نحوه تأثیر سیاست مالیاتی دولت بر رشد اقتصادی طی ادوار تجاری پرداخته شد. به نحوی که در الگوی ۵ تا ۷ به ترتیب به بررسی نحوه تأثیر مالیات بر درآمد، مالیات بر اشخاص حقوقی و مالیات بر ثروت پرداخته شد. در الگوهای ۸ و ۹ نیز با تفکیک مالیات غیرمستقیم به مالیات بر ثروت و مالیات بر کالاها و خدمات، ضریب فزاینده هریک به صورت جداگانه نیز محاسبه شد. نتایج کلیدی مطالعه حاضر به صورت زیر قابل بیان است:

۱. مالیات‌های مستقیم:

الف) مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی، از لحاظ قدر مطلق، در دوره رونق بیشترین ضریب فزاینده را دارد و تأثیر آن در دوره رونق منفی (معنادار) و در دوره رکود مثبت (غیرمعنادار) است. این اثرات به صورت زیر قابل بررسی و تحلیل است.

مالیات بر درآمد از کانال‌های مختلفی منجر به تحریک تولید می‌شود، از جمله: ۱. توزیع عادلانه درآمد؛ ۲. افزایش درآمدهای دولت و انجام سرمایه‌گذاری‌های عمرانی دولت؛ اما از طریق دو کانال دیگر می‌تواند اثر منفی بر رشد اقتصاد داشته باشد: ۱. کاهش مصرف خانوارها؛ ۲. کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی. لذا برآیند این عوامل و کانال‌ها می‌تواند اثر نهایی افزایش مالیات بر درآمد را مشخص نماید. طبق نتایج مطالعه حاضر می‌توان استنباط کرد که در دوره رکود به علت اینکه قدرت کانال توزیع عادلانه و افزایش سرمایه‌گذاری‌های عمرانی دولت قوی‌تر از کانال‌های کاهش مصرف خانوار و کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی است، لذا افزایش مالیات بر درآمد در دوره رکود منجر به افزایش رشد تولید ناخالص داخلی می‌شود، اما در دوره رونق برعکس این موضوع اتفاق می‌افتد.

ب) مالیات بر اشخاص حقوقی که تأثیر آن در هر دو دوره بر رشد اقتصادی مثبت است و مقدار ضریب فزاینده مالیات بر اشخاص حقوقی در دوره رونق بزرگ‌تر از دوره رکود است. علت این موضوع از طریق زیر قابل بررسی و تحلیل است:

- بهره‌وری: در دوران رونق، شرکت‌ها معمولاً دارای بهره‌وری بالاتری هستند و افزایش مالیات بر آن‌ها تأثیر کمتری بر فعالیت‌های اقتصادی آن‌ها دارد. این بدان معناست که حتی با افزایش مالیات، شرکت‌ها می‌توانند به تولید و رشد خود ادامه دهند.
- منابع مالی بیشتر: دولت در دوران رونق اقتصادی منابع مالی بیشتری در اختیار دارد که می‌تواند از این منابع برای سرمایه‌گذاری‌های بزرگ‌تر و با بهره‌وری بالاتر استفاده کند. این سرمایه‌گذاری‌ها تأثیر مثبت بیشتری بر رشد اقتصادی خواهند داشت.

• استفاده بهینه از منابع: در دوران رونق، افزایش مالیات بر شرکت‌ها می‌تواند باعث تخصیص بهینه‌تر منابع در اقتصاد شود. این تخصیص بهینه‌تر منابع باعث افزایش بهره‌وری و در نهایت رشد اقتصادی بیشتر می‌شود. به‌طور خلاصه، افزایش مالیات بر شرکت‌ها در دوران رونق نسبت به دوران رکود تأثیر قوی‌تری بر رشد اقتصادی دارد؛ زیرا در دوران رونق بهره‌وری بالاتر است، منابع مالی بیشتری در اختیار دولت قرار می‌گیرد و تخصیص بهینه‌تر منابع صورت می‌گیرد.

ج) مالیات بر ثروت که نسبت به دو مالیات دیگر اثرگذاری کمتری دارد و در دوره رونق تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارد.

علت اینکه چرا ضریب فزاینده مالیات بر ثروت نسبت به دو نوع مالیات دیگر (مالیات بر درآمد و مالیات بر شرکت‌ها) کوچک‌تر است، در این موضوع نهفته است که اولاً، مالیات بر ثروت به‌دلیل تمرکز بر دارایی‌های افراد ثروتمند، بیشتر بر اقلیت کوچکی از جامعه اعمال می‌شود. این در حالی است که مالیات بر درآمد و مالیات بر شرکت‌ها به‌صورت گسترده‌تری در سراسر جامعه توزیع می‌شوند. این توزیع نامتوازن می‌تواند منجر به کاهش اثرگذاری کلی مالیات بر ثروت بر اقتصاد شود؛ زیرا اثر مستقیم آن محدود به گروه کوچکی است. ثانیاً، مالیات بر ثروت به‌طور مستقیم تأثیر زیادی بر مصرف روزمره افراد نمی‌گذارد. در مقابل، مالیات بر درآمد به‌طور مستقیم بر قدرت خرید و مصرف افراد تأثیر می‌گذارد و می‌تواند تقاضای کلی را افزایش یا کاهش دهد. این عدم تأثیر مستقیم بر مصرف، ضریب فزاینده مالیات بر ثروت را نسبت به مالیات بر درآمد و مالیات بر شرکت‌ها کاهش می‌دهد.

از سویی، علت این موضوع که چرا ضریب فزاینده مالیات بر ثروت در دوره رکود مثبت و در دوره رونق منفی است، به‌صورت زیر قابل تحلیل و بررسی است:

کانال‌های اثرگذاری مالیات بر ثروت بر رشد اقتصادی:

- کانال مالی: افزایش مالیات بر ثروت می‌تواند باعث افزایش درآمد دولت و امکان اجرای سیاست‌های مالی انبساطی شود و افزایش رشد اقتصادی را به همراه داشته باشد.
- کانال توزیع درآمد: کاهش نابرابری و افزایش قدرت خرید اقشار کم‌درآمد می‌تواند به تحریک تقاضای کل و افزایش رشد اقتصادی منجر شود.
- کانال سرمایه‌گذاری: افزایش مالیات بر ثروت می‌تواند انگیزه‌های سرمایه‌گذاری را کاهش دهد و به کاهش رشد اقتصادی منجر شود.

به‌طور کلی، در دوره رکود، افزایش مالیات بر ثروت از طریق افزایش درآمد دولت و تحریک تقاضا می‌تواند به رشد اقتصادی کمک کند (در دوره رکود اثر کانال مالی و توزیع درآمد قوی‌تر از اثر کانال سرمایه‌گذاری و سرکوب مالی است)؛ اما در دوره رونق، این سیاست می‌تواند از طریق کاهش سرمایه‌گذاری و سرکوب بازارهای مالی، اثر منفی بر رشد اقتصادی داشته باشد (در دوره رونق اثر کانال سرمایه‌گذاری نسبت به دو کانال دیگر قوی‌تر است).

۲. مالیات‌های غیرمستقیم:

الف) مالیات بر واردات: در تحریک تولید ضعیف‌تر از مالیات بر کالاها و خدمات عمل می‌کند. مالیات بر کالاها و خدمات به‌طور گسترده‌تری در اقتصاد توزیع می‌شود و تمامی مصرف‌کنندگان را شامل می‌شود. این در حالی است که مالیات بر واردات صرفاً بخش واردات کشور و فعالان آن حوزه را شامل می‌شود، اما مالیات بر کالاها و خدمات تقریباً همه مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان یک اقتصاد را دربر می‌گیرد؛ لذا این شمول گسترده‌تر باعث می‌شود که اثرات این نوع مالیات‌ها بر اقتصاد بیشتر و قابل‌توجه‌تر باشد. همچنین کانال‌های اثرگذاری مالیات بر واردات بر رشد اقتصادی به‌صورت زیر قابل تفکیک و بررسی است:

کانال اول، کاهش واردات کالاهای خارجی: افزایش مالیات بر واردات می‌تواند باعث کاهش واردات کالاهای خارجی شود. این امر به تولیدکنندگان داخلی فرصت می‌دهد تا سهم بیشتری از بازار را به خود اختصاص دهند. کانال دوم، تحریک تولید داخلی: افزایش مالیات بر واردات منجر به کاهش واردات و باعث افزایش تقاضا برای کالاهای تولید داخل می‌شود که می‌تواند به تحریک تولید و افزایش اشتغال کمک کند.

کانال سوم، افزایش درآمدهای مالیاتی: در دوره رکود، دولت‌ها با کسری بودجه و کاهش درآمدهای مالیاتی مواجه می‌شوند. افزایش مالیات بر واردات می‌تواند منبع جدیدی از درآمدهای مالیاتی برای دولت فراهم کند. کانال چهارم، سرمایه‌گذاری دولتی: دولت می‌تواند از این درآمدهای اضافی برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیرساختی و ایجاد اشتغال استفاده کند که به‌نوبه خود می‌تواند به خروج از رکود کمک کند.

کانال پنجم، وابستگی به مواد اولیه وارداتی: تولیدکنندگان ممکن است برای تأمین مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای به واردات وابسته باشند. افزایش مالیات بر واردات می‌تواند هزینه‌های تولید را افزایش دهد و باعث کاهش رقابت‌پذیری تولیدکنندگان داخلی شود.

کانال ششم، کاهش سرمایه‌گذاری: افزایش هزینه‌های تولید می‌تواند انگیزه‌های سرمایه‌گذاری را کاهش دهد و رشد اقتصادی را تضعیف کند.

کانال هفتم، افزایش قیمت نهایی کالاها: افزایش مالیات بر واردات می‌تواند به افزایش قیمت نهایی کالاها منجر شود. این افزایش قیمت‌ها می‌تواند تقاضای مصرف‌کنندگان را کاهش دهد و در نتیجه رشد اقتصادی را تحت تأثیر قرار دهد.

کانال هشتم، کاهش مصرف: کاهش تقاضای کل به دلیل افزایش قیمت‌ها می‌تواند به کاهش تولید و کاهش رشد اقتصادی در دوره رونق منجر شود.

مالیات بر واردات از طریق چهار کانال اول منجر به افزایش رشد اقتصادی می‌شود، اما از طریق چهار کانال بعدی منجر به کاهش رشد اقتصادی می‌شود؛ لذا براینکه این هشت کانال اثر نهایی مالیات بر واردات را در دوره‌های رکود و رونق مشخص می‌کند. بنابراین، در دوره رکود اثر کانال‌های اول تا چهارم قوی‌تر از کانال‌های پنجم تا هشتم است و از این طریق منجر به افزایش رشد اقتصادی می‌شود؛ اما در دوره رونق اثر کانال‌های پنجم تا هشتم قوی‌تر است و همین موضوع اثرات منفی مالیات بر واردات را روی رشد اقتصادی نمایان می‌کند.

ب) مالیات بر کالاها و خدمات: تأثیرگذاری بیشتری بر رشد اقتصادی در دوره رکود دارد و در دوره رونق تأثیر منفی دارد. مالیات بر کالاها و خدمات از طریق دو کانال تأثیر مثبت بر رشد اقتصادی می‌گذارد: ۱. کانال افزایش درآمدهای دولت؛ ۲. توزیع درآمدها. این در حالی است که این نوع مالیات از طریق کانال‌های دیگر اثرات منفی بر رشد اقتصادی می‌گذارد: ۱. افزایش قیمت‌ها؛ ۲. کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان؛ ۳. کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری. لذا اثر نهایی مالیات بر کالاها و خدمات به برآیند نهایی این کانال‌ها بستگی دارد؛ اما با توجه به نتایج تحقیق می‌توان استنباط کرد که در دوره رکود، مالیات بر کالاها و خدمات از طریق افزایش درآمدهای دولتی و باز توزیع درآمدها می‌تواند به تحریک تقاضای کل و رشد اقتصادی کمک کند. اما در دوره رونق، این مالیات‌ها از طریق افزایش قیمت‌ها و کاهش قدرت خرید مصرف‌کنندگان و انگیزه‌های سرمایه‌گذاری، تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارند. این تفاوت در تأثیرگذاری به نحوه واکنش مصرف‌کنندگان و کسب‌وکارها به تغییرات قیمتی و درآمدهای دولت بستگی دارد.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، توصیه‌های سیاستی زیر به تفکیک هر دوره ارائه می‌شود:

دوره رونق:

۱. از به‌کارگیری مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و مالیات بر ثروت به‌عنوان ابزار تحریک تولید اجتناب شود؛ زیرا تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارند.
۲. مالیات‌های غیرمستقیم (مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات) نباید به‌عنوان ابزار تحریک تولید استفاده شوند؛ زیرا تأثیر منفی بر رشد اقتصادی دارند.
۳. استفاده از مالیات بر اشخاص حقوقی به‌جای مالیات بر اشخاص حقیقی در دوره رونق توصیه می‌شود.

دوره رکود:

۱. در دوران رکود، مالیات بر درآمد اشخاص حقیقی و حقوقی نمی‌تواند ابزار مناسبی برای تحریک تولید از کانال ضریب فزاینده باشد.
۲. از بین مالیات‌های غیرمستقیم، مالیات بر کالاها و خدمات نسبت به مالیات بر واردات در تحریک تولید در دوران رکود مؤثرتر است.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارد هیچ تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

سپاس‌گزاری

نویسنده از داوران محترم که با نظرات ارزشمندشان باعث ارتقای کیفیت مقاله شدند، کمال تشکر و قدردانی را دارد.

منابع

- بابکی، روح‌اله؛ عفتی، مهناز. (۱۴۰۱). «اثر ساختار مالیاتی بر رشد اقتصادی ایران». *پژوهش‌نامه مالیات*، ۳۰ (۵۴)، ۲۹-۵۴.
<http://dx.doi.org/10.52547/taxjournal.30.54.29>
- جباری کهنه‌شهری، امیر؛ مرادخانی، نرگس؛ حبیب‌زاده، شیوا. (۱۴۰۲). «بررسی تأثیر اعمال مالیات بر خدمات مالی بر رشد اقتصادی در ایران». *پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)*، ۲۳ (۲)، ۹۱-۱۱۸.
<https://ecor.modares.ac.ir/article-18-61680-fa.html>
- حسین‌پور، مهناز؛ هژبرکیانی، کامبیز؛ زندی، فاطمه؛ دهقانی، علی؛ سعیدی، خلیل. (۱۳۹۸). «برآورد ضرایب فزاینده مالی ایران در مقایسه تطبیقی با کشورهای منتخب منا». *اقتصاد مالی*، ۱۳ (۴۸)، ۱۱۱-۱۴۶.
<https://sanad.iau.ir/fa/Article/1063008>
- حسینی، لطیف؛ میرزاپور باباجان، اکبر؛ اکبری‌مقدم، بیت‌اله. (۱۴۰۱). «بررسی تأثیر درآمدهای مالیاتی بر روی متغیرهای کلان اقتصادی». *پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی*، ۱۲ (۴۶)، ۸۹-۱۰۴.
<https://doi.org/10.30473/egdr.2020.51679.5685>
- خداویسی، حسن؛ عزتی شورگلی، احمد. (۱۳۹۸). «برآورد ضریب فزاینده سیاست مالی در اقتصاد ایران: کاربردی از مدل‌های خودرگرسیون برداری ساختاری و مارکوف سوئیچینگ». *پژوهش‌های رشد و توسعه پایدار (پژوهش‌های اقتصادی)*، ۱۹ (۴)، ۷۷-۱۱۰.
<http://dorl.net/dor/20.1001.1.17356768.1398.19.4.5.5>
- خداویسی، حسن؛ عزتی شورگلی، احمد؛ نجارقابل، سمیه. (۱۳۹۸). «بررسی ماهیت کینزی یا غیرکینزی اثر سیاست مالی بر مصرف بخش خصوصی: کاربردی از مدل خودرگرسیون برداری نامتقارن آستانه‌ای». *مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۸ (۲۹)، ۱۵۷-۱۸۳.
<https://doi.org/10.22084/aes.2018.16638.2669>
- رحمانی، تیمور؛ مهرآرا، محسن؛ مهاجرانی‌راد، یوسف. (۱۳۹۷). «واکاوی تأثیر مالیات‌های مستقیم بر تغییرات تولید در محیط‌های تورمی گوناگون». *پژوهش‌نامه اقتصاد کلان*، ۱۳ (۲۵)، ۹۳-۱۰۵.
- صمدی، علی‌حسین؛ سیدی، سید محمد. (۱۳۹۱). «بررسی تأثیر مخارج دولت بر مصرف خصوصی با توجه به آثار جبرانی مخارج دولت؛ با کاربردی برای ایران». *تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، ۲ (۸)، ۵۷-۸۶.
<https://jfm.khu.ac.ir/article-1-277-fa.html>
- عزتی شورگلی، احمد؛ احمدی، تیرداد؛ صحرایی، پریسا؛ رحیمی، رامین. (۱۴۰۰). «بررسی اثربخشی مخارج دولت و مالیات طی ادوار تجاری: کاربرد مدل خودرگرسیون برداری آستانه‌ای». *پژوهش‌نامه مالیات*، ۲۹ (۵۰)، ۲۷-۵۳.
<http://dx.doi.org/10.52547/taxjournal.29.50.27>

علوی باجگانی، سید علیرضا؛ پیکارجو، کامبیز؛ هژبرکیانی، کامبیز؛ ترابی، تقی. (۱۳۹۹). «بررسی اثرات غیرخطی سیاست مالی بر فعالیت اقتصادی در ادوار تجاری با رویکرد رگرسیون انتقال ملایم (ESTAR)». *سیاست‌گذاری اقتصادی*، ۱۲(۲۳)، ۳۴۵-۳۷۴.

غلامی، الهام؛ هژبرکیانی، کامبیز. (۱۳۹۴). «بررسی آثار برنامه‌های محرک مالی بر رشد اقتصادی در ایران با استفاده از مدل TVAR». *مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۴(۱۳)، ۱۲۷-۱۴۳.

کازرونی، سید علیرضا؛ رضازاده، علی؛ محمدپور، سیاوش. (۱۳۹۰). «اثرات نامتقارن نوسان‌های نرخ واقعی ارز بر صادرات غیرنفتی ایران رویکرد غیرخطی مارکوف-سوئیچینگ». *تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی*، ۲(۵)، ۱۵۳-۱۷۸. <https://jemr.khu.ac.ir/article-1-148-fa.html>

References

- Afonso, A. & Leal, F. S. (2022). "Fiscal episodes in the economic and monetary union: Elasticities and non-Keynesian effects". *International Journal of Finance & Economics*, 27(1), 571-593.
- Alavi Bajgani, S. A. R.; Peykarjo, K.; Hojaber Kiani, K. & Torabi, T. (2020). "A study of the nonlinear effects of fiscal policies on economic activities during business cycles through the Smooth Transition Auto Regressive (ESTAR) approach". *The Journal of Economic Policy*, 12(23), 345-374. [In Persian]. DOI: [10.22034/EPJ.2020.12690.2021](https://doi.org/10.22034/EPJ.2020.12690.2021)
- Hosseini, L.; Mirzapour Babajan, A. & Akbari Moghaddam, B. (2022). "Investigating the Impact of Tax Revenues on Macroeconomic Variables". *Economic Growth and Development Research*, 12(46), 104-89. [In Persian]. <https://doi.org/10.30473/egdr.2020.51679.5685>
- Alizadeh, S.; Amiri, H.; Kakaei, H. & Gohardehi, E. (2021). "The Impact of Tax Revenues on Economic Growth in Business Cycles of the Iranian Economy: An Application of the Markov Switching Model". *Stable Economy Journal*, 2(3), 86-109. [In Persian]. DOI: [10.22111/sedj.2021.40367.1132](https://doi.org/10.22111/sedj.2021.40367.1132)
- AlMarzoqi, R.; Ben Slimane, S. & Altamimi, S. (2023). "Nonlinear Fiscal Multipliers in Saudi Arabia". *Economies*, 11(1), 11.
- Arin, K. Faik Koray, P. & Spagnolo, N. (2015). "Fiscal Multipliers in Good Times and Bad Times". *Journal of Macroeconomics*, 44, 303-311. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2015.01.002>
- Babaki, R. & Efati, M. (2022). "The Effect of Tax Structure on Economic Growth in Iran". *Journal of Tax Research*, 30(54), 29-54. [In Persian]. <https://dx.doi.org/10.52547/taxjournal.30.54.29>

- Baum, A.; Poplawski-Ribeiro, M. & Webe, A. (2012) "Fiscal Multipliers and The State of the Economy". *International Monetary Fund*. DOI: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/Fiscal-Multipliers-and-the-State-of-the-Economy-40146>
- Berge, T.; De Ridder, M. & Pfajfar, D. (2021). "When is the fiscal multiplier high? A comparison of four business cycle phases". *European Economic Review*, 138, 103852.
- Beyer, R. C. & Milivojevic, L. (2021). "Fiscal policy and economic activity in South Asia". *Review of Development Economics*, 25(1), 340-358.
- Biolsi, C. (2017). "Nonlinear Effects of Fiscal Policy Over the Business Cycle". *Journal of Economic Dynamics and Control*, 78, 54-87. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jedc.2017.03.003>
- Blanchard, O. & Perotti, R. (2002). "An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes On Output". *The Quarterly Journal of Economics*, 117(4), 1329-1368. DOI: <https://www.jstor.org/stable/4132480>
- Bussière, M.; Callegari, G.; Ghironi, F.; Sestieri, G. & Yamano, N. (2013). "Estimating Trade Elasticities: Demand Composition and the Trade Collapse of 2008-2009". *American Economic Journal: Macroeconomics*, 5(3), 118-51. DOI: [10.1257/mac.5.3.118](https://doi.org/10.1257/mac.5.3.118)
- Charles, S.; Dallery, T. & Marie, J. (2018). "Why Are Keynesian Multipliers Larger in Hard Times? A Palley-Aftalion-Pasinetti Explanation". *Review of Radical Political Economics*, 50(4), 736-756. DOI: <https://doi.org/10.1177/0486613417722527>
- Cimadomo, J. & Bénassy-Quéré, A. (2012). "Changing Patterns of Fiscal Policy Multipliers in Germany, The UK And The US". *Journal of Macroeconomics*, 34(3), 845-873. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jmacro.2012.02.006>
- Deleidi, M.; Iafrate, F. & Levvero, E. S. (2020). "Public investment fiscal multipliers: An empirical assessment for European countries". *Structural Change and Economic Dynamics*, 52, 354-365.
- Deleidi, M.; Iafrate, F. & Levvero, E. S. (2023). "Government investment fiscal multipliers: evidence from Euro-area countries. *Macroeconomic dynamics*, 27(2), 331-349.
- Deskari-Škrbić, M. & Šimović, H. (2017). "The Effectiveness of Fiscal Spending in Croatia, Slovenia and Serbia: The Role of Trade Openness and Public Debt Level". *Post-Communist Economies*, 29(3), 336-358. DOI: <https://doi.org/10.1080/14631377.2016.1267972>
- Jabbari, A.; Moradkhani, N. & Habibzadeh, S. (2023). "The Effect of Taxation on Financial Services on Economic Growth in Iran". *The Economic Research*, 23(2), 91-118. [In Persian]. <https://ecor.modares.ac.ir/article-18-61680-en.html>

- Ezzati Shourghouli, A.; Ahmadi, T.; Sahraiee. & Rahimi, R. (2021). "Investigating the Effectiveness of Government Expenditures and Taxes during Business Cycles: Application of Threshold Vector Auto-regression Model". *Tax Research*, 29(50), 27-53. [In Persian]. DOI: [10.52547/taxjournal.29.50.27](https://doi.org/10.52547/taxjournal.29.50.27)
- Gholami, E. & Hozhabr Kiani, K. (2015). "Investigation of Fiscal Stimulus Programs Effects on Economic Growth in Iran Using TVAR model". *Journal of Applied Economics Studies in Iran*, 4(13), 127-143. [In Persian]. DOI: [20.1001.1.23222530.1394.4.13.8.5](https://doi.org/20.1001.1.23222530.1394.4.13.8.5)
- Gunter, S.; Riera-Crichton, D.; Vegh, C. A. & Vuletin, G. (2021). "Non-Linear Effects of Tax Changes on Output: The Role of the Initial Level of Taxation". *Journal of International Economics*, 131, 103450. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2021.103450>
- Hall, R. E. (2009). "By How Much Does GDP Rise If the Government Buys More Output", *Brookings Papers On Economic Activity*, 2009, 183-231. DOI: <https://www.jstor.org/stable/25652733>
- Horvath, R.; Kaszab, L.; Marsal, A. & Rabitsch, K. (2020). "Determinants of fiscal multipliers revisited". *Journal of Macroeconomics*, 63, 103162.
- Hoseinpur, M.; Hojabr Kiani, K.; Zandi, F.; Dehghani, A. & Saeedi, K. (2019). "Estimating Iran's fiscal multiplier in a comparative comparison with selected MENA countries". *Journal of financial economics*, 13(48), 111-146. [In Persian]. DOI: [20.1001.1.25383833.1398.13.48.4.9](https://doi.org/20.1001.1.25383833.1398.13.48.4.9)
- Huidrom, R.; Kose, M. A.; Lim, J. J. & Ohnsorge, F. L. (2020). "Why do fiscal multipliers depend on fiscal Positions?" *Journal of Monetary Economics*, 114, 109-125.
- Jiménez, A.; Rodríguez, G. & Arellano, M. A. (2023). "Time-varying impact of fiscal shocks over GDP growth in Peru: An empirical application using hybrid TVP-VAR-SV models". *Structural Change and Economic Dynamics*, 64, 314-332.
- Kazerooni, A.; Rezazadeh, A. & Mohammadpoor, S. (2011). "The Asymmetric Effects of Real Exchange Rate Fluctuations on Non-Oil Exports of Iran: A Markov-Switching Approach". *Journal of Economic Modeling Research*, 2(5), 153-178. [In Persian]. DOI: <https://jemr.khu.ac.ir/article-1-148-en.html>
- Khodavaishi, H. & Ezatti Shourgoli, A. (2019) "Estimating the Fiscal Multipliers in Iran's Economy: An Application for Structural Vector Autoregressive and Markov switching models". *The Economic Research*, 19(4), 77-110. [In Persian]. DOI: [http://dorl.net/dor/20.1001.1.17356768.1398.19.4.5.5](https://dorl.net/dor/20.1001.1.17356768.1398.19.4.5.5)
- Khodavaishi, H.; Ezzati-Shourgoli, A. & Najarghabel, S. (2019). "Investigating the Nature of Keynesian or non-Keynesian effect of fiscal policy on Private Consumption: An Application of the Asymmetric-TVAR model". *Journal of Applied Economics Studies in Iran*, 8(29), 157-183. [In Persian]. DOI: [10.22084/AES.2018.16638.2669](https://doi.org/10.22084/AES.2018.16638.2669)

- Palley, T. I. (2009). "Imports and the income-expenditure model: implications for fiscal policy and recession fighting". *Journal of Post Keynesian Economics*, 32(2), 311-322. DOI: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.2753/PKE0160-3477320211>
- Rahmani, T.; Mehrara, M. & Mohajerani Rad, Y. (2018). "An examination of the effect of direct taxes on real output in different inflationary environments". *Macroeconomics Research Letter*, 13(25), 93-105. [In Persian]. DOI: [10.22080/IEJM.2018.2035](https://doi.org/10.22080/IEJM.2018.2035)
- Samadi, A. H.; Sayedi, S. M. (2012). "Modeling the Relationship between Government Expenditures and Private Consumption Regarding the Compensatory Effects of Government Expenditures in Iran (1959-2007)". *Journal of Financial Modeling*, 2(8), 57-86. [In Persian]. DOI: <https://jfm.khu.ac.ir/article-1-277-en.html>
- Spilimbergo, A.; Symansky, S. & Schindler, M. (2009). "Fiscal Multipliers". *International Monetary Fund*, 09/11. DOI: <https://doi.org/10.5089/9781462372737.004>
- Tang, H. C.; Liu, P. & Cheung, E. C. (2013). "Changing Impact of Fiscal Policy on Selected ASEAN Countries". *Journal of Asian Economics*, 24, 103-116. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.asieco.2012.07.003>

